

An illustration of a stage scene. Red curtains with gold rings are pulled back to reveal a white stage. In the foreground, the silhouettes of five audience members are visible against a yellow background. The title 'Studieloopbaanleren' is centered in a white box with a black border.

Studieloopbaanleren

De havist op het podium 'studieloopbaanleren'.

Onderzoek naar wat de havist op het Lyceum nodig heeft aan
Loopbaanoriëntatie en begeleiding om een verantwoorde loopbaankeuze te maken.

Hanneke Kemperman- Messing
Studentnummer: 2140116
Master Special Educational Needs (M SEN)
Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute: LB/SD
Begeleid door: Drs. Kara Vloet
Juni 2012

Samenvatting

Momenteel is er een gezamenlijk LOB-traject voor zowel havo als vwo binnen het Lyceum. De vraag is nu of deze keuze verstandig is, of dat er meer gedifferentieerd moet worden zodat de havoleerlingen een LOB heeft die aansluit bij zijn interesse en kwaliteiten.

Via enquêtes, interviews en documentenanalyses is antwoord gekregen op de vraagstelling van dit onderzoek: Wat heeft de havist op het Lyceum nodig aan loopbaanoriëntatie en begeleiding om een verantwoorde loopbaankeuze te maken? Daarnaast is gebruik gemaakt van recente wetenschappelijke literatuur waaronder die van het puberbrein.

Het onderzoek is gericht op het beschrijven van de huidige situatie met betrekking tot LOB op het Lyceum en het op grond daarvan aangeven van eventuele verbeterpunten. De dialoog blijkt, zowel uit de theorie en ander onderzoek, als uit dit praktijkonderzoek, het belangrijkste onderdeel van het keuzeprocess. Voor een groot deel van de leerlingen voldoet het huidige LOB-programma niet, er is behoefte aan differentiatie naar de leerbehoefte van de leerling en de fase van zijn of haar studiekeuzeprocess. Belangrijk daarbij is dat de leerling eigenaar blijft van zijn eigen keuzeprocess, maar dat ze door de verschillende actoren in een kritische dialoog gemotiveerd worden om actief bezig te zijn.

Mentoren, ouders en leerlingen hebben behoefte aan een gezamenlijk LOB-traject, waar duidelijk is wie wat doet, wanneer, met welke middelen en met welk doel. Communicatie is tijdens het keuzeprocess belangrijk, verschillende actoren moeten elkaar op de hoogte houden van de vorderingen en eventuele obstakels van de leerlingen. De verschillende actoren zijn met de beste intentie bezig met LOB, maar wat ontbreekt is een gezamenlijke visie en doel. Het decanaat kan hierin de eerste stap zetten en een LOB-visie opstellen. Daarnaast zou aan de hand van een stappenplan, waarin het studiekeuzeprocess van een leerling wordt uitgelegd, ouders, mentoren en decanen kunnen helpen bij het bepalen waar de leerling zich in het keuzeprocess bevindt en de gewenste begeleiding hierop aanpassen. Want voor iedereen verloopt het keuzeprocess anders en zo zal ook de begeleiding bij voorkeur op maat moeten zijn. De begeleiding zou zich minder moeten richten op het maken van de 'goede' keuze voor de toekomst, maar veel meer op het leren om de eigen (leer)loopbaan vorm te geven. Het is belangrijk dat de leerling wordt geleerd hoe hij zelf een richting vindt en uiteindelijk een keuze maakt die bij hem past.

Aan de school wordt een grote verantwoordelijkheid toegekend, maar het is in het ideale geval toch vooral een samenspel tussen school, ouders en leerlingen. Vervolgonderzoek zal zich met name moeten richten op concrete, nieuwe voorstellen omtrent de voorwaarden voor en de vormgeving van de samenwerking van ouders – school – leerlingen op het gebied van LOB.

Inhoudopgave

Samenvatting.....	1
1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Probleemstelling.....	5
1.3 Vraagstelling en deelvragen	6
1.4 Leeswijzer	6
2 Theoretische onderbouwing	8
2.1 Puberbrein en keuzes maken	8
2.2 Kenmerken, leerstijlen en kwaliteiten	9
2.3 Begeleiding havoleerlingen	11
2.4 Internationaal perspectief.....	12
3 Onderzoeksmethodologie	15
3.1 Opbouw onderzoek	15
3.2 Data-verzameling	16
3.3 Data analyse	16
3.4 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie.....	17
3.5 Ethische verantwoording	17
4 Onderzoeksresultaten	18
4.1 Huidige LOB-activiteiten.....	18
4.2 Ervaringen LOB-activiteiten.....	20
4.3 Passende LOB-activiteiten voor havisten	30
5 Conclusies, aanbevelingen en discussie	35
5.1 LOB op het Lyceum.....	35
5.2 Passende LOB-activiteiten voor havoleerlingen.....	37
5.3 Eindconclusie.....	37
5.4 Aanbevelingen.....	38
5.5 Discussie	40
6 Reflectie.....	42
Literatuurlijst	44
Bijlage 1: Het Engelse onderwijsstelsel	47
Bijlage 2: Het onderwijsstelsel van de Bondsrepubliek Duitsland	48
Bijlage 3: Enquêtes havo 3, 4 en 5.....	49
Bijlage 4: Digitale vragenlijst ouders	52

Bijlage 5: Enquête mentoren.....	54
Bijlage 6: Digitale vragenlijst oud-leerlingen.....	56
Bijlage 7: eTwinning forum bericht.	58
Bijlage 8: verzamelde data	59
Bijlage 9: Gestructureerd interview directie	65
Bijlage 11: KeuzeWeb, de lesmethode van DeDecaan.net	67
Bijlage 12: Gestructureerd interview orthopedagoog	68
Bijlage 13: Samenvatting logboek	69

1 Inleiding

Het Lyceum, bezig aan haar 92e schooljaar, is een school voor havo, atheneum en gymnasium. Anno 2011 telt de school circa 1225 leerlingen, 308 leerlingen zitten op de havo (hoger algemeen voortgezet onderwijs). Uit diverse schoolgegevens blijkt dat het vwo-gymnasium afdeling excelleert en dat de havo afdeling achterblijft qua prestatie (Chermin, 2011). Op verzoek van de directie is door de havo- en het vwo-afdeling een afzonderlijke analyse gemaakt van de huidige situatie. Op basis van deze analyse en de individuele gesprekken met een groot aantal medewerkers heeft de directie besloten de havo in zijn geheel te herpositioneren en een meer evenwichtige positie te geven ten opzichte van het vwo-gymnasium. Deze ambitie vraagt om een meer uitgesproken onderwijskundige visie van havo-onderwijs en investering in de havo didactiek. Iedere leerling heeft recht op 'passend' onderwijs (Schuman, 2007), dat wil zeggen ook de havoleerlingen. Deze ambitie motiveert mij, als decaan van de havo, om een loopbaanbegeleiding en oriëntatie (LOB) neer te zetten die aansluit bij de havo op het Lyceum.

1.1 Aanleiding

De Wet op het voortgezet onderwijs dateert van 14 februari 1963 en trad in 1968 in werking (Laemers & Thissen, 2010). De wet regelt het voortgezet onderwijs dat plaatsvindt na het basisonderwijs. Deze invoering kwam tot stand omdat er twee gebreken werden onderkend aan het toenmalige onderwijsstelsel: dat er sprake was van klassen-standen onderwijs en sekse specifiek onderwijs (Donkers, 1991). Je achtergrond bepaalde op welk onderwijstype je terecht kwam: kinderen uit de arbeidersklasse gingen naar het lno of de lts, kinderen van de goede burgerij konden naar de mms of hbs. Daarnaast was er de strikte sekse-specifieke scheiding van onderwijs, namelijk de mms voor meisjes en de hbs voor jongens.

De vanwege het grote bereik ook als Mammoetwet aangeduide wet introduceerde de havo, mavo en de lavo. Toch was de hoofddoelstelling van de Mammoetwet een administratief-juridische: het tot stand brengen van één wet voor het gehele voortgezet onderwijs. Het was dan ook een wet met een compromiskarakter. Enerzijds het behouden van het categoriale onderwijssysteem, anderzijds het mogelijk maken van scholengemeenschappen en brugperiodes. Daarnaast wilde men de ongelijkheid in onderwijskansen van kinderen uit verschillende milieus verminderen. Dit betekende dat men mobiliteit op basis van prestatie wilde bevorderen. Bij de totstandkoming van de Mammoetwet wordt gesproken over de gemeenschappelijke doelstelling van het voortgezet onderwijs, namelijk gelijke kansen voor iedereen, niemand uitsluiten op grond van sociaal economische achtergrond, sekse, e.d. Doelstellingen die tegenwoordig overeenkomen met de doelstellingen van inclusief onderwijs. Inclusief onderwijs wil samen met ouders, docenten en leerlingen in hun directe leefomgeving onderwijs aanbieden, wat tegemoet komt aan de diversiteit van kinderen, met of zonder beperkingen (Farell, 2001). Dit betekent dat er voor alle leerlingen een leeromgeving gecreëerd wordt binnen één school, die optimale, excellente leerervaringen aanbiedt, zowel cognitief als sociaal. Dus ook voor havoleerlingen.

Naast onderwijzen zijn opvoeden en maatschappelijke vorming steeds meer schooltaken geworden. Loopbaanleren in de zin van het verwerven van de zelfsturing als leerproces met het oog op de verantwoordelijkheid voor eigen leven is van groot belang en urgent voor alle jongeren tussen 12 en 18 jaar, dus ook voor havoleerlingen. Een goede LOB binnen de school is daarom essentieel, zodat leerlingen meer bewust worden van hun eigen talenten en mogelijkheden. Er wordt meer gekeken naar leerstijl en ambitie van de leerling waardoor er bewustere keuzes gemaakt kunnen worden.

Daarnaast heeft het voortgezet onderwijs niet alleen de taak om havoleerlingen zo op te leiden dat zij een diploma halen, maar ook dat ze succes hebben op het HBO. Decanen en experts Tweede Fase bevestigen vanuit hun ervaring en intuïtie dat investeren in loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) in havo gunstig is voor het voorkomen van voortijdig schoolverlaten: het versterkt de leermotivatie en vermindert de behoefte met de opleiding te stoppen of die te vertragen (Oomen, 2007).

Kiezen kan voor pubers echter lastig zijn, zeker als het gaat over hun toekomst (Crone 2008). En deze keuzemogelijkheden roepen vragen op: Welke studie past bij mij, wat voor werk wil ik gaan doen, hoe zit ik nu eigenlijk in elkaar, waar loop ik warm voor. Een puber leeft in het ‘hier en nu’ en denkt niet aan later. En dat terwijl jongeren in het voortgezet onderwijs belangrijke keuzes moeten maken over hun profiel en vervolgopleiding. Onderzoek heeft aangetoond dat de hersenen van jongeren nog volop in ontwikkeling zijn. Jongeren hebben, al zouden ze het zelf nooit toegeven, grote behoefte aan iemand die hen helpt met datgene waar hun eigen ‘prefrontale cortex’ nog niet toe in staat is, namelijk vooruitdenken. Decaan, mentoren en ouders kunnen die rol als coach op zich nemen en kunnen de havoleerling ondersteunen in hun ontdekkingsreis die loopbaan heet.

Het Lyceum heeft, kijkende naar het voortbestaan van de school, gekozen voor een herprofilering in plaats voor een afstoting van de havo-afdeling. Uit demografische gegevens (Vrieling, 2010) blijkt dat het aantal potentiële leerlingen beperkt terugloopt, maar dat in de nieuwbouwwijk Meerhoven een grote groei valt te constateren. Kijkende naar de populatie leerlingen op het Lyceum, blijkt dat het Lyceum een bijzonder elitaire, witte school is. Toch is de wens van de Raad van Advies dat het Lyceum een school is voor een breder publiek dan alleen de vwo/gymnast en daar hoort de havo dus bij. Dit is ook in samenspraak met de maatschappelijke verantwoordelijkheid die de school heeft.

Nu besloten is de havo voor het Lyceum te behouden, is de vraag: hoe gaan we daar nu met z’n allen mee om? Uit bovenstaande betoog blijkt dat de havoleerling behoefte heeft aan en recht heeft op een eigen identiteit. Dit vraagt om een LOB-traject dat aansluit bij de belevingswereld van de havist.

1.2 Probleemstelling

De havo kent een aantal problemen. In 2007 is door het IVA uitgebreid onderzoek gedaan naar de vertraging en betrokkenheid van havo 3-4 leerlingen. Motivatieproblemen worden als belangrijkste oorzaak aangegeven voor de versterkte vertraging (Vermaas & Linden, 2007). Ook op het HBO neemt de vertraging steeds verder toe. Om die reden is in 2006 de vereniging “Havisten Competent” opgericht die zich richt op een betere aansluiting op het Hoger Onderwijs en het verhogen van studiesucces. Motivatie, stimulerend leerklimaat en meer toepassingsgericht onderwijs lijken sleutelbegrippen voor de oplossing.

Bovengenoemde denkrichting in combinatie met de herpositionering van de havo op het Lyceum hebben er toe geleid dat ik me tijdens dit onderzoek wil richten op de LOB-activiteiten op de havo-afdeling.

Volgens Boonstra (2000) is de onderwijsorganisatie te definiëren als een complexe organisatie. De voorspelbaarheid van relaties tussen oorzaak en gevolg is beperkt. Er bestaan geen lineaire kant en klare oplossingen van een probleem. Binnen het Lyceum is daarom gekozen voor een procesmatige werkwijze, het zogenoemd lerend vernieuwen. En dit vormt dan ook tevens het kader voor mijn onderzoek. Door kleine interventies te doen, evalueren, bijstellen en combineren met andere interventies onderzoek ik de oplossingsrichting die het best bij onze school past.

Op het lyceum worden havoleerlingen vaak vergeleken met vwo leerlingen, het gevolg hiervan is dat havoleerlingen vaak ‘negatief’ gekarakteriseerd worden. De indruk bestaat echter dat leerlingen in havo- en vwo-klassen verschillen. Deze verschillen treden op, ongeacht of deze aansluiten bij de

doelen van de Mammoetwet, dan wel ontstaan door de inrichting van het onderwijs en ongeacht of deze verschillen door docenten onderkend worden, dan wel ontstaan door de didactiek van docenten. Momenteel is er een gezamenlijk LOB-traject voor zowel havo als vwo binnen de school. De vraag is nu of deze keuze verstandig is, of dat er meer gedifferentieerd moet worden zodat de havoleerling een LOB heeft die aansluit bij zijn interesse en kwaliteiten.

Het belang van mijn onderzoek betreft in de eerste plaats de havoleerlingen, zij krijgen de tools aangereikt om steeds bewuster te kunnen kiezen. Iedereen heeft zijn eigen talent, leerstijl, ambitie en daar wil ik als decan beter gebruik van maken. Dit onderzoek geeft mij de mogelijkheid om alle relevante, verschillende partijen te bevragen (ouders, leerlingen, mentoren/docenten en directie) en ben ik als decan in staat om op een meer gefundeerde en weloverwogen wijze tools in de school neer te zetten die een positieve bijdrage leveren aan het studiekeuzeproces van havoleerlingen.

1.3 Vraagstelling en deelvragen

Het onderzoek levert een bijdrage aan de ontwikkeling van een LOB- traject dat aansluit bij de havoleerling op het Lyceum. De vraagstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

Wat heeft de havist op het Lyceum nodig aan loopbaanoriëntatie en begeleiding om een verantwoorde loopbaankeuze te maken?

Om antwoord te geven op de bovenstaande probleemstelling, is deze gesplitst in de volgende deelvragen:

1. Wat is de invloed van het puberbrein op de studiekeuze van jongeren tussen 10-25 jaar?
2. Welke kenmerken/leerstijlen/kwaliteiten hebben leerlingen die op de havo zitten?
3. Welke LOB-visie heeft het Lyceum?
4. Welke LOB-activiteiten zijn er momenteel op de havo?
5. Hoe hebben (oud) leerlingen hun LOB op het Lyceum ervaren? Was deze LOB medeverantwoordelijk voor het studiesucces, studie switchen of studiestaken?
6. Welke LOB-activiteiten sluiten aan bij de belevingswereld van de havoleerling?
7. Welke LOB-activiteiten, die goed aansluiten bij de havoleerlingen, hebben vergelijkbare organisaties?
8. Welke LOB-activiteiten zijn er voor jongeren op het voortgezet onderwijs in het buitenland?
9. Welke begeleiding heeft de havist van de mentor nodig bij zijn/haar profiel- of studiekeuze?
10. Welke begeleiding heeft de jongere van zijn ouders/verzorgers nodig tijdens de profiel- of studiekeuze?
11. Welke begeleiding heeft de havist nodig van het decanaat tijdens het LOB-traject?

1.4 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. Eerst wordt in hoofdstuk 2 de theoretische onderbouwing gepresenteerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de onderzoeksmethodologie uitgewerkt. In

hoofdstuk 4 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Tot slot worden in hoofdstuk 5 conclusies getrokken en worden praktische handvatten gepresenteerd op basis van de uitkomsten van dit rapport. De discussie is eveneens te vinden in hoofdstuk 5, voor de reflectie verwijs ik naar hoofdstuk 6.

2 Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk wordt een weergave gegeven van de literatuur die op dit onderwerp van toepassing is. De informatie is vergaard door literatuurstudie en zal een belangrijke rol spelen bij de vormgeving van het onderzoek in de praktijk en bij de aanbevelingen.

2.1 Puberbrein en keuzes maken

Als we kijken naar deelvraag één, dan verdient het begrip 'puberbrein' theoretische verdieping. In deze paragraaf geef ik aan wat precies verstaan wordt onder puberbrein en hoe pubers keuzes maken.

Anatomie van de hersenen

Onze hersenen bestaan uit zgn. grijze en witte stof. De grijze stof bestaat uit honderd miljard hersencellen, de witte stof zorgt voor de communicatie (verbinding) tussen verschillende hersencellen of hersengebieden. De prefrontale cortex is een belangrijk hersengebied, pal achter het voorhoofd. Het zorgt ervoor dat we kunnen anticiperen, plannen, prioriteiten stellen, impulsen beheersen, initiatieven nemen en keuzes maken. Dit hersendeel is pas aan het eind van de adolescentie (25e jaar) goed ontwikkeld (Crone, 2008). Bij de puber functioneert dit 'morele epicentrum' nog niet goed, waardoor andere hersengebiedjes nogal eens de overhand kunnen hebben, zoals de amygdala, een emotiecentrum diep in de hersenen. De 'rare'

en impulsieve acties van pubers komen uit dit hersendeel. De prefrontale cortex heeft nog onvoldoende controle. Een ander hersengebied dat nog niet goed communiceert met die prefrontale cortex is de nucleus accumbens: het 'pretcentrum' in het puberbrein. Pubers geven snel toe aan verleidingen of zoeken de 'kick' omdat die een goed gevoel geven. Dit hersengebiedje maakt ook dat pubers meer dan andere leeftijdsgroepen een risicogroep zijn als het gaat om roken, gokken, gamen, drank of drugs. Bij volwassenen wordt die nucleus accumbens in toom gehouden door de frontale cortex, het hersengebied waarmee mensen bedenken dat het soms niet slim is om iets te doen. Maar dat gebied is bij pubers nog niet zo efficiënt georganiseerd en bovendien communiceert dat deel niet optimaal met het beloningsgebiedje waar dat lekkere gevoel zit. Sterker nog: uit het onderzoek van Crone volgt dat je heel veel meer bereikt als je een puber beloont.

Het mag dan wel zo zijn dat puberhersens nog niet zo efficiënt zijn als die van volwassenen, maar daar zit ook een positieve kant aan: pubers hebben veel lef en kunnen met zeer verrassende ideeën komen. Het zou goed zijn als volwassenen dat wat meer zouden waarderen. De keerzijde van gebrek aan remming is hun creativiteit. De adolescentie is dan ook bij uitstek de periode om talenten te ontdekken en te ontwikkelen. De grenzeloze en soms naïeve ambitie van pubers moet niet meteen de kop ingedrukt worden. Laat ze maar gaan, zolang het maar niet leidt tot al te gevaarlijke situaties. Als volwassenen moet je dus beide doen: op tijd afremmen, maar vooral ook ruimte geven en stimuleren (Nelis & Sark, 2009).

Dick Swaab (2010) volgt in 'Wij zijn ons brein' de mens vanaf de conceptie tot en met de dood. Met als belangrijk statement, de hersenen bepalen al ons gedrag. Hoe zit dat nou precies met de hersenen van pubers? Deels in overeenstemming met Crone zegt Swaab over pubers dat hun prefrontale cortex nog niet volgroeid is waardoor zij hun impulsen nog niet kunnen beheersen. Als we dit letterlijk nemen dan komen we tot een zeer deterministische visie op de mens, dan moeten we onhandelbaarheid aanvaarden omdat de puber er niets kan aan doen. Maar als de

impulsremmers van de hersenen niet werken dan is het aan de leeromgeving om die rol over te nemen, dus niet enkel de leerkrachten maar ook de ouders, de leiders van een jeugdbeweging en de volwassenen in de samenleving. De conclusie dat ons gedrag wordt bepaald door processen in ons brein staat haaks op het idee van de mens met een vrije wil en het idee van 'zelfsturing' zoals in veel loopbaantheorieën wordt beoogd. De hersenen bevatten onze persoonlijkheid en dat is de reden dat wat je ook doet emotioneel geladen is. Swaab ontnemt ons de illusie van een vrije keuze of vrije wil: ons brein leidt ons, in plaats van wij het brein. Swaab heeft wellicht gelijk als hij deze geschiedenis laat beginnen in de baarmoeder waardoor hij de overtuiging ontkracht dat wij als een onbeschreven blad ter wereld zouden komen: onze aanleg ligt al vast op het moment dat wij geboren worden maar wat er met die aanleg gebeurt hangt af van de prikkels die we al opgroeiend zullen ondervinden, remmende prikkels en stimulerende vanuit de omgeving. Zo is bijvoorbeeld recent bekend geworden dat de rol van de omgeving op de ontwikkeling van intelligentie veel groter is dan jarenlang werd gedacht door psychologen die een grote invloed aan aanleg toekende (NRC, 2012).

Het puberbrein en keuzes maken

Na de middelbare school staat een jongere voor een belangrijke keuze. Op jonge leeftijd, de meeste jongeren zijn 16/17 jaar, moeten jongeren al kiezen of ze willen gaan reizen, werken of leren. En mochten ze door willen leren, wat dan precies? Om een beeld te geven, een havo-ist kan kiezen uit meer dan 100 hbo-opleidingen. In de huidige maatschappij, waarin een carrière centraal staat, wordt er dus een grote druk op de jongeren gelegd. Het is van belang nú de juiste keuze te maken, om later een succesvolle carrière te hebben.

Saskia Kunnen doet al sinds 1990 onderzoek naar identiteitsontwikkeling bij adolescenten en jong volwassenen. Zij houdt zich in het bijzonder bezig met de begeleiding van jongeren met studiekeuze problemen. Ze kiezen voor een studie omdat hun vriendin hetzelfde gaat doen, omdat de opleiding in de buurt is of om andere korte-termijnredenen. Hun identiteit is nog niet uitgekristalliseerd, verklaart Saskia Kunnen. Jongeren kunnen zichzelf nog niet los zien van de sociale context van gezin en vriendengroep. Kunnen is het deels eens maar ook deels oneens met Crone en Swaab omdat ze weet dat autonoom de juiste keuzes maken wel valt te leren. Het is volgens haar een kwestie van trainen. Een stappenplan is daarvoor een goed instrument. Leer ze alles op een rijtje te zetten. En daarna alle voor- en nadelen tegen elkaar af te strepen. Spijkerman en Admiraal (2000) noemen besluitvorming eveneens als belangrijke factor bij keuzes maken. Besluitvorming wordt dan gezien als een rationeel proces. Saskia Kunnen pleit daarmee niet voor het schoolvak keuzevaardigheden. Het oefenen in het maken van verantwoorde keuzes moet worden ingebed in alle vakken. En zo individueel mogelijk worden aangeboden omdat het ontwikkelingsproces per student sterk kan verschillen (Kunnen, 2009).

Het is jammer dat er door het huidige systeem van studiefinanciering nog maar weinig ruimte is om een verkeerde studiekeuze te maken. Tom Luken (2011) beweert zelfs dat de 'juiste' keuze niet bestaat ook al wordt daar veel nadruk op gelegd bij de bestrijding van uitval en veelvuldig switchen in het HBO. Oefenen met kiezen houdt per definitie in dat het ook wel eens een keer mis kan gaan. Dat is een uitstekend leermoment.

2.2 Kenmerken, leerstijlen en kwaliteiten

Welke kenmerken/leerstijlen/kwaliteiten hebben leerlingen die op de havo zitten? In onderstaande paragraaf zal ik deze deelvraag theoretisch toelichten.

Alvorens kenmerken van havoleerlingen afkomstig uit de literatuur te beschrijven, zal ik kort ingaan op een aantal algemene bevindingen van het literatuuronderzoek.

- In vrijwel alle literatuur worden havoleerlingen beschreven door ze te vergelijken met vwo leerlingen. Gevolg hiervan is dat havoleerlingen vaak ‘negatief’ gekarakteriseerd worden.
- De vraag naar kenmerken van havoleerlingen veronderstelt als het ware dat deze leerlingen veel gemeenschappelijke kenmerken hebben en als één herkenbare groep beschouwd kunnen worden. Deze veronderstelling lijkt maar in zeer beperkte mate te kloppen. Als bijvoorbeeld gekeken wordt naar de samenstelling van het vierde leerjaar van de havo, zien we dat deze leerlingen gekenmerkt worden door een grotere diversiteit in hun schoolloopbaan dan vwo leerlingen. Naast leerlingen uit havo-3, zijn er ook leerlingen die zijn blijven zitten, die afgestroomd zijn vanuit het vwo of die afkomstig zijn uit de theoretische leerweg van het vmbo.

Ondanks voorgaande relativeringen wordt er in dit hoofdstuk een beschrijving van kenmerken van havoleerlingen gegeven. Het gaat daarbij dus niet om een beschrijving die op elk individuele leerling van toepassing is, maar meer om een beschrijving van de grootste gemeenschappelijke deler van de havoleerlingen als groep.

Michels (2006) geeft een typering van de havoleerling die betrekking heeft op de volgende punten:

- Leervermogen: havoleerlingen hebben meer moeite met het toepassen van opgedane kennis in nieuwe theoretische situaties dan vwo leerlingen
- Leerstijlen: op de havo zitten meer beslissers en doeners dan denkers en dromer (Kolb, 1984).
- Schoolbeleving: havoleerlingen werken meer voor de docenten dan voor zichzelf.
- Motivatie: havisten zijn vergeleken met vwo-ers meer gericht op het product (werkstuk, goed cijfer) en worden minder inhoudelijk gegrepen door de lesstof.
- Studievaardigheden: havoleerlingen hebben behoefte aan structuur en controle, moeten kleinere ‘stappen’ maken en meer oefenen dan vwo leerlingen.
- Huiswerkgedrag: havoleerlingen zijn sterk taakgericht.

Vermaas en Verlinden (2007) hebben een QuickScan uitgevoerd onder verschillende betrokkenen scholen en komen tot de volgende inzichten die in overeenstemming zijn met de bevindingen van Michels. De havoleerling is volgens de directie een leerling die veel bezigheden naast school heeft, er zijn veel invloeden van buitenaf. School heeft geen prioriteit en schoolwerk staat voor een deel van de leerlingen niet hoog op de agenda. Het sociale aspect van de school is erg belangrijk voor de havoleerling. Havoleerlingen hechten veel waarde aan een groep en zijn gevoelig voor prikkels van buiten, voor groepswerking. Beeld vanuit de docent is dat de havoleerling over het algemeen intelligent, creatief, actief en sociaal is. Havoleerlingen zijn relatiegericht, een goed contact tussen de leerling en docent is belangrijk. Een aantal docenten geeft aan dat de leerstijl van de havoleerling ongericht en chaotisch is. Ze denken vooral aan de korte termijn, ze genieten van het moment en maken zich minder zorgen over de toekomst. De leerlingen geven aan dat een groot deel van de havoleerlingen weinig gemotiveerd is voor school. Volgens leerlingen is er geen verschil in intelligentie, maar een verschil in instelling tussen havo en vwo leerlingen. Leerlingen geven aan dat als ze weten wat ze na de havo willen (vervolgstudie op hbo, buitenland, het vwo), ze ook weten wat ze ervoor moeten doen.

Klomp en Thielen (2010) hebben onderzoek gedaan naar het pedagogisch-didactisch klimaat en de motivatie op de bovenbouw havo en ondersteunen de bevindingen van Vermaas en Verlinden dat binnen een havo klas de onderlinge verschillen in leerling kenmerken tussen leerlingen vaak groot

zijn. Hiervoor zijn een aantal verklaringen mogelijk: Ten eerste fungeert het onderwijs als een soort vergiet: een leerling blijft 'steken' op een niveau, wanneer hij niet hoger kan komen. Ten tweede selecteert het huidige onderwijs ook die leerlingen uit, die qua leerstijl en ontwikkelde intelligenties het beste passen bij de aangeboden didactiek. De leerlingen die doorstromen naar het vwo vormen daardoor een homogener groep dan de leerlingen die op havo niveau verder leren. Tenslotte komen op de havo ook de leerlingen terecht die qua intellectuele capaciteiten het vwo zouden kunnen doen, maar door gebrek aan inzet en werkhouding hier niet terecht komen. Hierdoor is er in een havo klas vaak een breder spectrum van leerstijlen en intelligentieprofielen vertegenwoordigd. Differentiatie naar interesse en leerstijlen kan volgens Meijer (2005) een belangrijk hulpmiddel zijn bij het onderwijs en de studieloopbaankeuzes bij havoleerlingen.

2.3 Begeleiding havoleerlingen

In deze paragraaf zal ik een theoretische toelichting geven kijkende naar de deelvragen 8 en 9: welke rol spelen ouders/verzorgers en mentoren bij de studieloopbaankeuzes die havoleerlingen moeten maken.

Algemeen

Marinka Kuijpers en Frans Meijers hebben grootschalig onderzoek gedaan naar keuzeprocessen bij vmbo, mbo, havo en hbo. Leerlingen op zowel het voortgezet onderwijs, als op het mbo en hbo kunnen leren om verantwoorde keuzes te maken, vindt ook Marinka Kuijpers (2008), maar de school moet hen wel begeleiden bij het uitstippelen van hun loopbaan. Daarbij gaat het vaak mis. Uit onderzoek, dat ze samen met haar collega Frans Meijers deed onder ruim drieduizend leerlingen, blijkt dat de begeleiding door docenten in het algemeen vaak veel te wensen overlaat. Sommige leerlingen geven aan dat hun mentor niet of nauwelijks weet wie ze zijn en wat hen bezighoudt. Terwijl dat wel nodig is om leerlingen te helpen bij het nemen van moeilijke beslissingen. Docenten blijken loopbaanleren vaak als een extra belasting te zien, bovenop hun toch al overvolle programma. Dat bezwaar wijst Kuijpers van de hand. Het gaat om de benadering. Je kunt de begeleiding die je toch al geeft, loopbaangericht maken: doorvragen, waarderen van sterke kanten, toekomstbeeld en ambities, en stimuleren om uitdagende en moeilijke activiteiten te ondernemen. Kuijpers benadrukt in dit verband dat het nieuwe leren geen eenrichtingsverkeer is. Het kan niet alleen van de leerlingen komen. Het vergt ook een inspanning van de docent. De lesstof hoeft minder te worden voorgekauwd, maar de leerling heeft op andere momenten wel hulp en begeleiding nodig. Daarom moeten docenten zich meer verdiepen in de leerling. Het helpt al wanneer ze een keer extra met een leerling praten over de stage. Vraag dóór, adviseert ze, vraag wat nu echt de reden is dat de student voor een bepaalde stage kiest. Deze benadering verschilt van wat veel docenten gewend zijn te doen. Volgens Kuijpers gaan docenten in de begeleiding te veel uit van wat de leerling niet kan. Dat is niet de bedoeling. Het is erg gericht op bijsturen van wat fout gaat, terwijl je leerlingen ook kunt uitdagen om het beste uit zichzelf te halen. Wat zouden ze eigenlijk willen leren? En waarom doen of durven ze niet? Door dit soort vragen te stellen wordt begeleidt actief en stimulerend.

Uit het onderzoek van Oomens (2008) komt een grote variëteit van lastige punten naar voren. Deze kunnen worden onderverdeeld in twee hoofdcategorieën: leerlingen en docenten.

- Op het niveau van de leerlingen wordt de motivatie als lastig punt genoemd. Leerlingen zijn erg gericht op de vraag "waar heb ik dit voor nodig en op praktisch nut". Een tweede punt dat in de praktijk als lastig ervaren wordt, is dat havoleerlingen meer gericht zijn op zaken

buiten school dan op het leren. Ten derde vinden schoolvertegenwoordigers het lastig dat havoleerlingen een zeer heterogene groep vormen, zeker in de bovenbouw. De leerlingen hebben vaak verschillende leerstijlen, zeer wisselende interesses en een verschillende schoolloopbaan voorafgaand aan de havo-bovenbouw.

- Docenten spelen vaak onvoldoende in op de leerstijlen van de havoleerlingen. Dit hangt samen met de matige match tussen het type docent (universitair geschoolde eerstegraads) en het type leerling. Docenten hebben van nature vaak een ander leerstijl dan de leerlingen en vinden het lastig om les te geven volgens een andere leerstijl dan die van hen zelf.

Mentoren

Veel leerlingen (en hun ouders) hebben het gevoel dat er slecht naar hen geluisterd wordt. Roosjen (2009) komt met de aanbeveling dat er vooral in het mentoraat tijd moet komen voor individuele gesprekken met leerlingen. Vanwege de heterogene groepen in de bovenbouw is begeleiding op maat gewenst. Dit betekent dat de schoolorganisatie moet investeren in de gespreksvaardigheid van de docenten/mentoren. Binnen het mentoraat is duidelijkheid gewenst: één lijn trekken ten aanzien van de leerlingen en het programma dat zij doorlopen. Naast minimaal drie gesprekken per leerling per jaar zouden er klankbordgroepen met leerlingen/ouders georganiseerd kunnen worden.

Ouders

Volgens Roosjen (2009) zijn ouders ervaringsdeskundigen, wat hun eigen kind betreft. Het is dus van belang om ouders een klankbord te geven voor zaken die hun kind en de school betreffen. Om de betrokkenheid van ouders te vergroten, zou er een grotere transparantie in de communicatie moeten zijn. Het organiseren van thema-avonden, gebaseerd op thema's die grote groepen aanspreken, vooral thema's die gaan over de sociaal-emotionele aspecten, pubers en keuzes maken zullen de betrokkenheid van ouders vergroten.

Samenvattend is voor dit onderzoek van belang, met het oog op het puberbrein, dat de hersenen van pubers nog niet zo efficiënt zijn als die van volwassenen, waardoor pubers anders dan verwacht kunnen reageren. Met betrekking tot de specifieke kenmerken van 'de havist' kan gezegd worden dat: op de havo meer beslissers en doeners zitten, ze meer behoefte hebben aan structuur en controle, taakgericht zijn en meer werken voor de docent dan voor zichzelf. Daarnaast is het sociale aspect van school belangrijker dan het schoolwerk. De veronderstelling dat 'de havist' als één herkenbare groep beschouwd kan worden moet genuanceerd worden vanwege de grotere diversiteit in hun schoolloopbaan. Met betrekking tot loopbaanoriëntatie en begeleiding voor havisten zou deze vanwege de heterogene groepen bij voorkeur maatwerk moeten zijn.

2.4 Internationaal perspectief

De havo, is het op één na hoogste niveau binnen het voortgezet onderwijs in Nederland en Suriname. De havo is in principe geen eindonderwijs, het is algemeen vormend (theoretisch) en geen beroepsopleiding. Het havodiploma is een startkwalificatie. Van alle scholieren in het voortgezet onderwijs in Nederland gaat ongeveer 25 procent naar het hoger algemeen voortgezet onderwijs. Ter vergelijking: 50 procent gaat naar het vmbo, 20 procent naar het vwo en 10 procent naar het lwoo.

De havo sluit aan op de basisschool en op het vmbo-t. De havo bereidt leerlingen voor op het hoger beroepsonderwijs (hbo). Met een bewijs dat de eerste drie jaar goed zijn doorlopen, kan een leerling

doorstromen naar een vakopleiding of een middenkaderopleiding in het mbo. Het havodiploma geeft toegang tot het vwo en een havoleerling kan deelnemen aan een versneld mbo-traject.

In de tweede fase van het Voortgezet Onderwijs zitten leerlingen die havo of vwo bovenbouw doen. In de onderwijswereld worden deze tweede fase-leerlingen vaak als één groep beschouwd. De studiehuis-didactiek is op de gehele groep van toepassing en de examens op de havo worden voor veel vakken gezien als een 'eenvoudig aftreksel' van die op het vwo (Michels, 2006).

De havo is een vreemd schooltype, het bestaat alleen in Nederland. Maar hoe zit het dan in andere landen zoals: Engeland en Duitsland?

Voortgezet onderwijs in Engeland

In Engeland en Wales is de algemene leerplicht van toepassing op alle kinderen die permanent in dat land wonen, ongeacht hun nationaliteit. De leerplicht duurt elf jaar (Hövels, 2009). Er zijn bijzondere scholen (algemeen bekend als onafhankelijke scholen) en staatsscholen; in staatsscholen hoeven de kinderen geen schoolgeld te betalen. Verplicht onderwijs in Engeland en Wales wordt verdeeld in vier "Key Phases" of Sleutelfasen. Sleutelfase 1 is voor kinderen tot 7 jaar, Sleutelfase 2 is voor kinderen van 7 tot 11, Sleutelfase 3 is voor kinderen van 11 tot 14, en Sleutelfase 4 is voor kinderen van 14 tot 16 (Bijlage 1).

Voortgezet onderwijs in Duitsland

In de Bondsrepubliek Duitsland bestaan, op grond van de in de grondwet verankerde bevoegdheid van de afzonderlijke deelstaten, zestien onderwijsstelsels die zich in meer of minder sterke mate van elkaar onderscheiden. Voor alle minderjarigen die op dit moment op Duits grondgebied wonen, ongeacht hun nationaliteit, geldt een algemene leerplicht van negen respectievelijk tien jaar (in vijf deelstaten) en daarop aansluitend een driejarige partiële leerplicht (voor het beroepsonderwijs) tot het einde van het achttiende levensjaar. De algemene leerplicht gaat in na het zesde levensjaar. De Duitse schoolsystemen bieden een breed scala van leerwegen en houden daarbij rekening met de uiteenlopende behoeften en interesses van de leerlingen en hun ouders. Het onderwijsstelsel (bijlage 2) in de Bondsrepubliek Duitsland is onderverdeeld in elementair onderwijs, primair onderwijs, secundair onderwijs, tertiair onderwijs en voortgezette beroepsvorming (Hövels, 2009).

Loopbaanbegeleiding in het buitenland

In 2000 heeft de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling een intensief onderzoek laten uitvoeren naar organisatie, management en loopbaandienstverlening. Aan dit onderzoek hebben 36 landen meegedaan (Oomen & Goris, 2004). Uit dit onderzoek blijkt dat overheden van verschillende landen met loopbaandienstverlening ook verschillende overheidsdoelen nastreven: leerdoelen, arbeidsmarktdoelen en sociale doelen. Als nieuwe doelen voor loopbaandienstverlening worden levenslang leren en duurzame employabiliteit genoemd.

Samenvattend is de havo een vreemd fenomeen vergeleken met het buitenland. De vraag is wat er in het buitenland gebeurt met leerlingen in de leeftijdscategorie van 15-20 jaar op het gebied van loopbaanoriëntatie en begeleiding?

Carrière-onderwijs en werk-gerelateerd leren zijn in Engeland vooral te vinden tijdens de sleutelfase 3 en 4 (11 tot 16 jaar). Op de Engelse universiteiten komen de beste leerlingen van de state en public schools samen. Studieprogramma's zijn dan sterk afgestemd op een succesvolle loopbaan in bijvoorbeeld het bedrijfsleven of de politiek.

Lawrence Sheriff School in Rugby, Warwickshire: Dr. Kent zegt dat de leerlingen op school een brede opleiding en een persoonlijk curriculum hebben. Leerlingen hebben één keer per week ook wat

bekend staat als "verrijkingslessen". Zij kiezen uit ongeveer 40 onderwerpen en hebben dan lessen in gemengde leeftijdsgroepen. Ze worden begeleid door leerkrachten die een passie hebben voor een bepaald onderwerp bijvoorbeeld filosofie of astronomie dit helpt leerlingen bij hun latere beroepskeuze (www.bbc.co.uk).

In Duitsland is de Realschule enigszins te vergelijken met de havo. Toch is er op de Realschule anders dan bij de havo, ook aandacht voor beroepsgerichte praktijkvakken en stages binnen bedrijven. De stagebedrijven worden door de staat aangewezen. In het algemeen kan gesteld worden dat het onderwijs in Duitsland zich meer dan in Nederland richt op een voorbereiding op de beroepspraktijk. Veel scholen hebben in Duitsland een of meer docenten aangewezen als loopbaanadviseurs, die verzamelen relevante carrière-informatie en verspreiden die aan de studenten. In veel gevallen, verspreidt de vakdocent in plaats van de loopbaanadviseur de overheidspublicaties, zoals de carrière-informatiebrochures. De meeste loopbaanadviezen vinden dan ook plaats op een informele manier met reguliere docenten die geïnteresseerd zijn en die dan de gesprekken aangaan met de leerlingen, hetzij individueel hetzij met de hele klas (www.uitwisseling.de).

Bovenstaande voorbeelden geven een subjectieve indruk van de loopbaanoriëntatie en begeleiding in Engeland en Duitsland en vormen derhalve geen objectief beeld.

Samenvattend kan gezegd worden dat voor dit onderzoek van belang is dat havo internationaal gezien een vreemd schooltype is, het bestaat alleen in Nederland. Met betrekking tot loopbaanoriëntatie en begeleiding is het moeilijk een objectief beeld te verkrijgen, al lijkt het erop dat de voorbereiding op de beroepspraktijk in het buitenland meer verweven is in het onderwijs dan op de havo in Nederland.

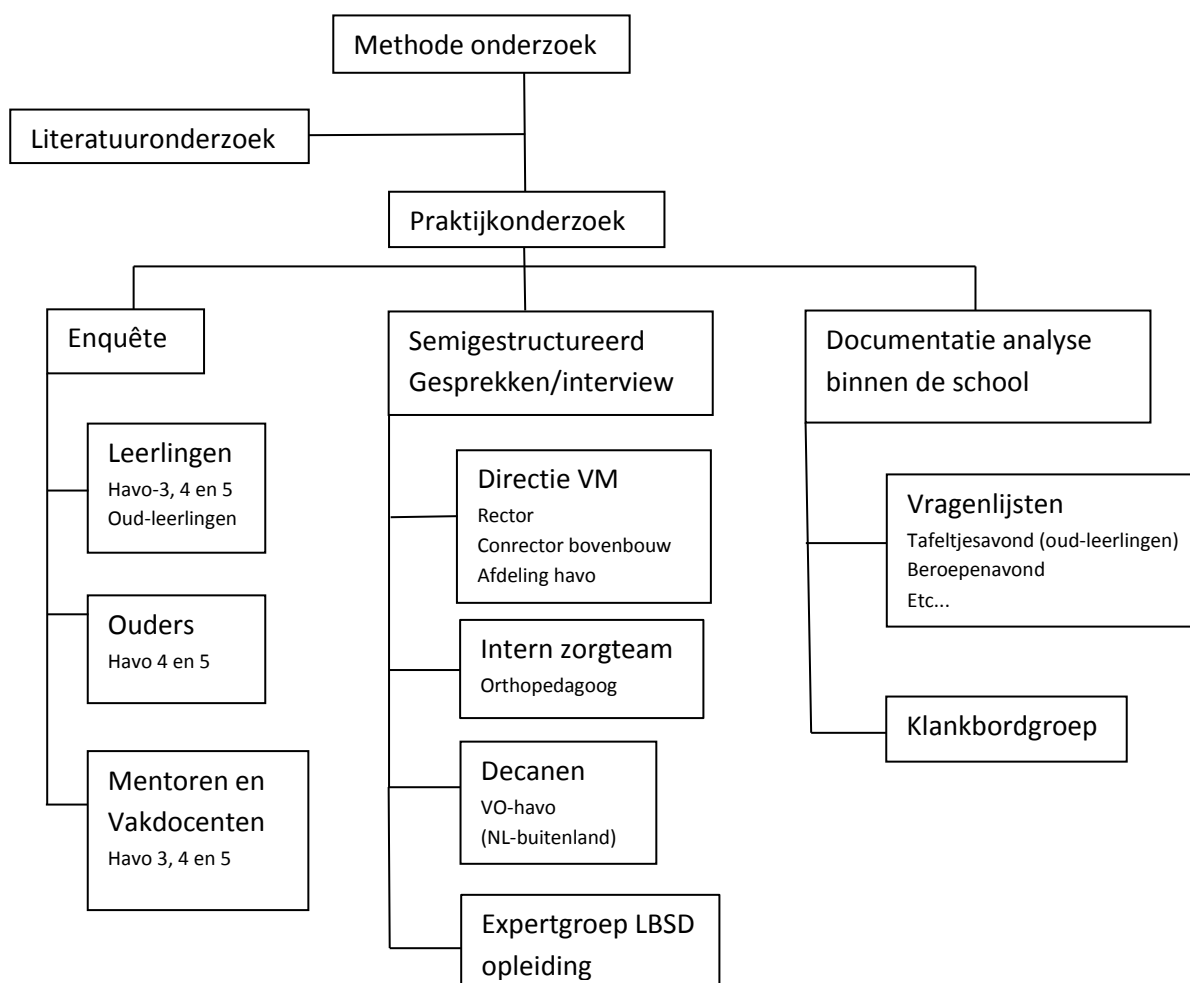
3 Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op de opbouw van het onderzoek, de data-verzameling en analyse, validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie en tenslotte de etnische verantwoording.

3.1 Opbouw onderzoek

Het onderzoek is gericht op het beschrijven van de huidige situatie met betrekking tot LOB op het Lyceum en het op grond daarvan aangeven van eventuele verbeterpunten. Het onderzoek is derhalve voornamelijk te classificeren als survey-onderzoek dat vooral een beschrijvende en samenvattende functie heeft (Harinck, 2006). Met deze onderzoeksmethode kan een grote groep mensen mondeling, schriftelijk of telefonisch op een systematische manier worden ondervraagd over een groot aantal begrippen, die betrekking hebben op meningen, motieven, persoons- of achtergrondkenmerken. Daarnaast bevat het onderzoek enige elementen van een ontwerp-onderzoek, aangezien er aan de hand van de onderzoeksresultaten aanbevelingen gedaan worden om de huidige situatie op het Lyceum te verbeteren.

Figuur 3.1 geeft een globaal overzicht van de opbouw van het onderzoek weer:

Figuur 3.1: Globaal overzicht van de opbouw van het onderzoek.

3.2 Data-verzameling

Voor het verzamelen van data van de huidige havo 3, 4 en 5 leerlingen is gebruik gemaakt van een enquête (zie bijlage 3). Een enquête is een manier waarop informatie kan worden verzameld. Bij een enquête gaat het om kwantitatieve gegevens, gegevens over aantallen. Deze gegevens worden gebruikt om antwoord te krijgen op de deelvragen. Er is gekozen voor een enquête, omdat voor een interview de doelgroep relatief groot is in combinatie met het korte tijdsbestek. Verder voelen de deelnemers zich anoniemer en is de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden minder groot. Een nadeel van een enquête is, dat er niet direct doorgevraagd kan worden. Bij het opstellen van de enquêtes is er rekening gehouden met het niveau van de doelgroep. Leidraad voor deze enquêtes is de vragenlijst uit een eerder praktijkonderzoek uitgevoerd op het Lyceum (Adriaans, 2011). De enquête voor de bovenbouw havoleerlingen is opgebouwd uit twee delen. In het eerste deel zijn meerkeuzevragen opgenomen die inzicht geven hoe havoleerlingen op het Lyceum hun keuzeprocessen doorlopen en wie er invloed hebben op hun keuzeprocessen (Kuijpers 2008). Hierbij is gebruik gemaakt van een 5-puntschaal. In het tweede deel zijn open vragen opgenomen die gericht zijn op het verzamelen van informatie ten aanzien van welke loopbaanactiviteiten past het beste bij een havo-leraar. Er is gevraagd naar persoonlijke gegevens (die als categorische variabele gebruikt kunnen worden) zoals klas en profiel.

Voor het verzamelen van data van de ouders is naast de verslagen van de klankbordgroepen gebruik gemaakt van een digitale vragenlijst (zie bijlage 4). Deze vragen geven de ouders de gelegenheid om de huidige loopbaanbegeleiding te beoordelen en eventuele suggesties voor verbetering te geven. Op deze manier worden ouders betrokken bij het ontwikkelen van een passende loopbaanbegeleiding voor havo-lerenaren (Roosjen, 2009).

In de enquête voor mentoren en vakdocenten (bijlage 5) zijn stellingen opgenomen waarbij gevraagd is om aan te geven in hoeverre de mentor/vakdocent het eens is met de uitspraak. Indien wenselijk is er de mogelijkheid het antwoord toe te lichten. Deze stellingen zijn er op gericht informatie te verzamelen ten aanzien van het uitvoeren van taken en wie er verantwoordelijk is voor de loopbaanbegeleiding van de havo-leraar.

Naast de documentatie-analyse van vragenlijsten van oud-leerlingen, is er aan de groep geslaagden van 2011 een digitale enquête (bijlage 6) gestuurd. Aan deze groep leerlingen zijn verschillende vragen voorgelegd die gericht zijn op het verzamelen van informatie ten aanzien van de begeleiding van de loopbaanactiviteiten. Tot slot zijn daarbij nog enkele stellingen voorgelegd waarbij de mening van de leerling is gevraagd.

Via het forum op eTwinning is er contact gezocht met voortgezette onderwijsinstellingen in het buitenland (bijlage 7). Geen van de onderwijsinstellingen heeft gereageerd. Mogelijke oorzaak kan zijn dat de havo en de daarbij behorende loopbaanbegeleiding op dit forum niet bekend is. Helaas valt dit onderdeel nu buiten het bestek van dit onderzoek.

3.3 Data analyse

De enquêtes zijn klassikaal voorgelegd aan alle leerlingen van havo 3 (n=78), havo 4 (n=108) en havo 5 (n=67). De enquêtes zijn eenmalig ingevuld. Er heeft derhalve geen nulmeting plaatsgevonden, maar dit is gezien de opzet van het onderzoek ook niet noodzakelijk. Het gaat hier namelijk om een onderzoek waarbij de leerlingen, mentoren en ouders het begeleidingsproces achteraf gezien waarderen.

De ingevulde enquêtes zijn verwerkt in een database (Excel). De gegevens uit de enquêtes zijn kwantitatieve gegevens en worden per onderdeel procentueel weergegeven. Waarna de resultaten op grafische wijze worden weergegeven. Uitwerkingen zijn opgenomen in bijlage 8. De resultaten van de zorgleerlingen werden handmatig uit de database geselecteerd en verwerkt. De gegevens verkregen uit de open vragen zijn gebruikt ter vergelijking. Deze kwalitatieve gegevens zijn gebruikt om er types uit af te leiden. Men spreekt ook wel van vignetten (Harinck, 2006). Onder types wordt verstaan: Door de onderzoeker geconstrueerde beelden die naar zijn oordeel iets karakteristieks weergegeven dat bij meerdere personen is te herkennen. Belangrijk is dat de types uit het materiaal zelf ontstaan. Daarnaast zijn de open vragen gebruikt (samen met andere vragen) om specifieke informatie te verkrijgen aangaande loopbaanoriëntatie en -begeleiding van havisten. Hierbij werden overeenkomsten en verschillen geanalyseerd: met betrekking tot welke LOB-activiteiten het beste aansluiten bij de belevingswereld van de havo-leerling.

3.4 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie

De enquêtes zijn onder grote groepen uitgezet wat de validiteit en betrouwbaarheid vergroot. Ook het gebruik van meerdere gegevensbronnen: ouders, leerlingen, mentoren en directie, heeft de betrouwbaarheid, validiteit van de uitslag van het onderzoek vergroot (triangulatie). Dit kan ertoe bijdragen dat er op basis van structureel verkregen data, een weloverwogen LOB op de havo komt die ervoor zorgt dat havisten een verantwoorde loopbaankeuze kunnen maken. De afgenomen enquêtes zijn op kwaliteit gecheckt door mijn critical friends en de directie van het Lyceum. De gegevens van alle partijen zijn in dit onderzoek geanonimiseerd weergegeven.

3.5 Ethische verantwoording

Voor het uitvoeren van het onderzoek is toestemming gevraagd en verkregen van de directie van het Lyceum te Eindhoven. Voor het verkrijgen van informatie is er gebruik gemaakt van enquêtes. De enquête is ethisch verantwoord omdat er geen valse voorstelling van zaken wordt gegeven. Voorafgaand aan dit onderzoek wordt duidelijk gemaakt wat de bedoeling is van dit onderzoek en aan alle medewerkers is vooraf toestemming gevraagd.

Om een zo groot mogelijke respons te krijgen hebben de leerlingen de enquête in de klas op papier ingevuld. De leerlingen, die gevraagd werden om aan het onderzoek mee te werken, kregen uitleg over het onderzoek. Daarna werd hen gevraagd of ze de vragen wilden beantwoorden. Van alle aanwezige leerlingen zijn de ingevulde enquêtes weer ingenomen en zijn de gegevens digitaal verwerkt. De gegevens zijn anoniem verwerkt, de uitkomsten van dit onderzoek zullen geen nadelige gevolgen hebben voor de deelnemers en de gegevens zijn te herleiden tot een individueel persoon. De resultaten van de enquête worden alleen gebruikt voor dit onderzoek en niet met derden besproken worden. De beschreven resultaten zijn op een transparante- en navolgbare gegevens gebaseerd.

4 Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten beschreven naar aanleiding van de deelvragen 3 t/m 7. Eerst wordt in paragraaf 4.1 besproken welke LOB-activiteiten aan de leerlingen op het Lyceum zijn aangeboden en welke visie hieraan ten grondslag lag. Daarna volgen in paragraaf 4.2 de analyses: hoe hebben de verschillende actoren deze LOB-activiteiten ervaren. Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 beschreven welke LOB-activiteiten de havisten het beste bij hen vinden passen. In tabel 1 is het aantal respondenten weergegeven.

Actoren	Aantal	Respondenten (%)
Leerlingen havo 3	78	99
Leerlingen havo 4	108	81
Leerlingen havo 5	67	81
Zorgleerlingen havo 3 t/m 5	28	82
Oud-leerlingen (examenjaar 2011)	53	23
Mentoren havo 3, 4 en 5	12	67
Vakdocenten havo 3, 4 en 5	40	10
Ouders	175	12
Orthopedagoog	1	100
Expert groep opleiding LBSD master SEN	13	100

Tabel 1: Aantal respondenten die de (digitale) enquête hebben ingevuld.

4.1 Huidige LOB-activiteiten

Het Lyceum organiseert LOB-activiteiten om de leerlingen te ondersteunen bij hun profiel- of studiekeuze. De centrale figuur in de leerlingbegeleiding is de mentor. De mentor is contactpersoon tussen thuis en school voor allerlei persoonlijke zaken. In samenwerking met de decanen begeleiden de mentoren de leerlingen bij hun profiel- en studiekeuzeproces.

Er is op het Lyceum geen LOB-visie op schrift, hier ligt een mooie uitdaging voor het decanaat. LOB wordt tijdens het directieoverleg nauwelijks besproken, dit wil niet zeggen dat LOB onbelangrijk is (bijlage 9). Ten aanzien van motivatie van leerlingen wordt LOB regelmatig genoemd, maar de voorstellen hebben nog geen concrete vorm. De havo-afdeling is echter bezig met diverse concrete LOB-activiteiten betreffende studiekeuze bij havo-4 leerlingen. Belangrijk hierbij is de communicatie tussen de diverse actoren, een duidelijke LOB-visie kan de verschillende initiatieven bundelen en verder uitdragen binnen de school.

Havo-3

De LOB-activiteiten in het derde jaar staan in het teken van de profielkeuze (vakkenpakket Tweede Fase, bijlage 10). In deze Tweede Fase moeten de leerlingen een keuze maken uit één van de vier profielen:

- Cultuur en Maatschappij (C&M)
- Economie en Maatschappij (E&M)
- Natuur en Gezondheid (N&G)
- Natuur en Techniek (N&T).

In een periode van 10 weken wordt er door de mentor tijdens de studieles tijd besteed aan deze profielkeuze. Voor deze lessen is er dit schooljaar naast de digitale lessen van 'KeuzeWeb' (bijlage 11) ook een werkboek ontwikkeld. Daarnaast worden er de volgende LOB-activiteiten georganiseerd voor de leerlingen:

- Bezoek Fontys profieloriëntatie dag: Leerlingen volgen twee workshops bij verschillende technische opleidingen. Fontys wil met deze profieldag duidelijk maken dat je niet voor alle technische opleidingen een NG of NT profiel nodig hebt.
- Profielvoorlichting: Tijdens de voorlichting van de vakdocent krijgt de leerling informatie over wat het vak inhoudt, maar ook welke eisen er gesteld worden en tegen welke moeilijkheden de leerling kan aanlopen. Tevens wordt duidelijk gemaakt waarin het vak in de bovenbouw afwijkt van hoe hij het tot dan toe in de onderbouw gehad heeft.
- Profieldag: De leerling volgt die dag vijf lessen naar keuze op het niveau van de Tweede Fase, zodat hij een beter beeld krijgt van zijn mogelijkheden voor bepaalde vakken.
- Havo-5 leerlingen vertellen in de derde klas over hun profielkeuze, de vakken, die is er anders, etc.
- Beroepenavond in samenwerking met het Sint-Joriscollege: Mensen uit de praktijk vertellen over hun beroep.
- Decanaat: profielvoorlichting in de klas en individuele gesprekken met leerlingen en/of ouders.

Havo-4

De LOB-activiteiten van het vierde jaar staan in het teken van een algemene studie-oriëntatie. Leerlingen hebben geen klassikaal mentoruur meer. Tijdens de individuele gesprekken met de mentor komen naast studieresultaten en het welzijn van de leerling ook de studie-oriëntatie aan de orde. De leerlingen kunnen altijd een individueel gesprek aanvragen bij de decaan. Daarnaast worden er de volgende LOB-activiteiten georganiseerd voor de leerlingen:

- Studie-oriëntatiedag Fontys: leerlingen volgen 2 workshops bij een studierichting naar keuze (economie, mens en maatschappij of techniek)
- Beroepenavond in samenwerking met het Sint-Joriscollege: Mensen uit de praktijk vertellen over hun beroep.
- Studievoorlichting Stedelijk College: Voorlichting van verschillende HBO/WO studies voor alle voortgezet onderwijs scholen in Eindhoven
- Tafeltjesavond: studievoorlichting van oud-leerlingen van het Lyceum.
- Als kennismaking met een hbo-studie kunnen leerlingen verlof krijgen voor een meeloop/proefstudeer dag.

Havo-5

De LOB-activiteiten van het laatste schooljaar staan in het teken van de studiekeuze. Naast de LOB-activiteiten en de begeleiding die identiek is met die in havo-4 zijn er de volgende verschillen:

- Twee keer per jaar peilt de decaan bij de leerlingen hun vorderingen in het studiekeuzeproces en geeft de leerlingen de kans om een persoonlijk gesprek aan te vragen.
- Contactdag: Naast de Meet & Greet met Fontys studenten van verschillende opleidingen wordt er ook het spel 'Blik op jong talent' gespeeld. Blik op jong talent is een spel dat jongeren ondersteunt bij het maken van een goede studie- en beroepskeuze.
- Workshop kernkwaliteiten: Deze workshop is speciaal ontwikkeld voor de hoogste klassen in het voortgezet onderwijs en wordt verzorgd door "Theater van de zaak". In deze workshop

staan persoonlijke kwaliteiten centraal die ieder mens op zijn of haar manier uniek maken. Met behulp van het kernkwadrant (Ofman, 2007) ontdekt de leerling de verschillende kanten van zijn persoonlijkheid, zoals zijn of haar valkuilen, uitdagingen en allergieën.

Zorgleerlingen

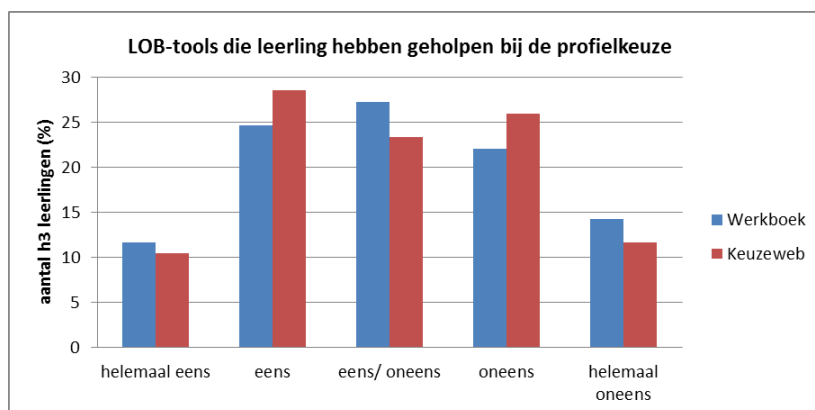
Volgens de orthopedagoog krijgen zorgleerlingen zonder persoonlijk gebonden budget op het Lyceum geen specifieke begeleiding op het gebied van LOB (Bijlage 12). Leerlingen met een persoonlijk gebonden budget krijgen soms extra informatie betreffende hun vervolgopleiding, dit gebeurt voornamelijk op aanvraag van de ouders.

4.2 Ervaringen LOB-activiteiten

De decanen en de schoolleiding hebben een aantal LOB-activiteiten voor de leerlingen georganiseerd ter ondersteuning van hun keuzeproces. De ervaringen van de verschillende actoren staan in onderstaande analyse.

4.2.1 Havo-3 leerlingen

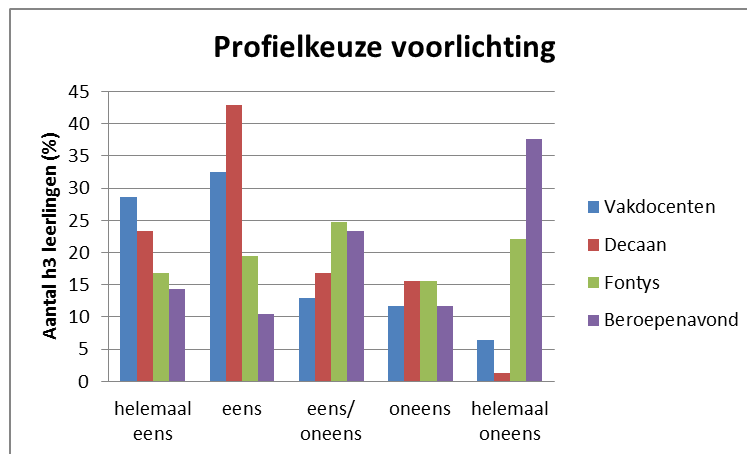
Ter ondersteuning van de profielkeuze hebben de leerlingen gebruik gemaakt van een werkboek met daarin opdrachten waarbij de leerling leert wat talenten, kwaliteiten en interesses zijn en welk profiel daar het beste bij past. Tevens maken de leerlingen gebruik van de online keuzemethode 'KeuzeWeb'.

Grafiek 4.1: Het werkboek en/of KeuzeWeb zijn LOB-tools die de havo-3 leerling helpen bij zijn profielkeuze.

Uit bovenstaande grafiek 4.1 blijkt dat praktisch evenveel havo-3 leerlingen de tools die gebruikt zijn tijdens de profielkeuzelessen al dan niet vinden helpen bij hun profielkeuze. Een kwart van de leerlingen heeft hierover geen uitgesproken mening (het eens/oneens zijn met de stelling).

Naast de profielkeuzelessen worden er in havo-3 ook nog diversen voorlichtingen gegeven. In grafiek 4.2 zijn de bevindingen van de leerlingen samengevat.

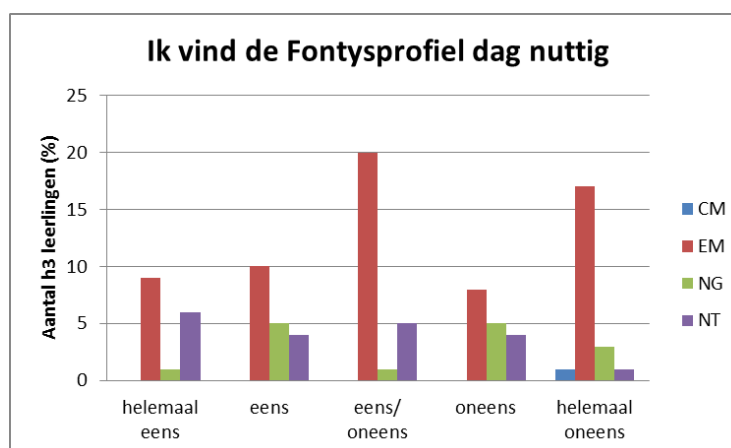
Grafiek 4.2: Havo-3 leerlingen geven aan of ze de profielvoorlichting nuttig vonden.

Meer dan de helft van de havo-3 leerlingen vindt de profieluitleg van de decaan duidelijk en vindt de profielvakken-voorlichting van de vakdocenten bijdragen aan het profielkeuzeproces. Het merendeel van de leerlingen vindt de beroepenavond niet nuttig. De Fontys profieldag wordt wisselend gewaardeerd. Leerlingen hebben ten tijde van het onderzoek hun voorlopige profielkeuze kenbaar gemaakt in tabel 2 staat hiervan een overzicht.

Profiel	Aantal Leerlingen (%)
Cultuur en Maatschappij	1
Economie en Maatschappij	66
Natuur en Gezondheid	16
Natuur en Techniek	17

Tabel 2: Voorlopige profielkeuze havo-3

Uit bovenstaande tabel 2 blijkt dat het merendeel van de leerlingen geen technisch georiënteerd profiel kiest. Met behulp van deze gegevens wordt de profieldag van de Fontys nader bekeken en blijkt (grafiek 4.3) dat een groot deel van de leerlingen met een EM-profiel deze dag, die toch vooral een technisch karakter heeft, als niet nuttig ervaren.

Grafiek 4.3: Fontys profieldag

Uit tabel 3 blijkt dat 15% van de havo-3 leerlingen de vraag: “Wat vond je goed aan de profielkeuze lessen?”, niet beantwoord heeft. Nu blijkt dat al deze leerlingen uit één en dezelfde klas komen. Deze leerlingen hebben alle open vragen niet beantwoord, de reden hiervan is momenteel niet meer te

achterhalen. Deze leerlingen worden voor de analyse van de open vragen buiten het onderzoek gehouden en zullen dan ook niet meer expliciet vermeld worden.

Profielkeuze lessen	Aantal H3 leerlingen (%)
Inzicht gekregen in profiel, opleiding en beroep.	22
Goede informatie vakken in de bovenbouw.	15
Eigen kwaliteiten ontdekken die passen bij een bepaald profiel.	13
Helpt bij keuze maken.	12
Niet veel geholpen.	12
KeuzeWeb en werkboek.	9
Zelfstandig werken.	3
Vraag niet beantwoord.	15

Tabel 3: Wat vond je goed aan de profielkeuze lessen?

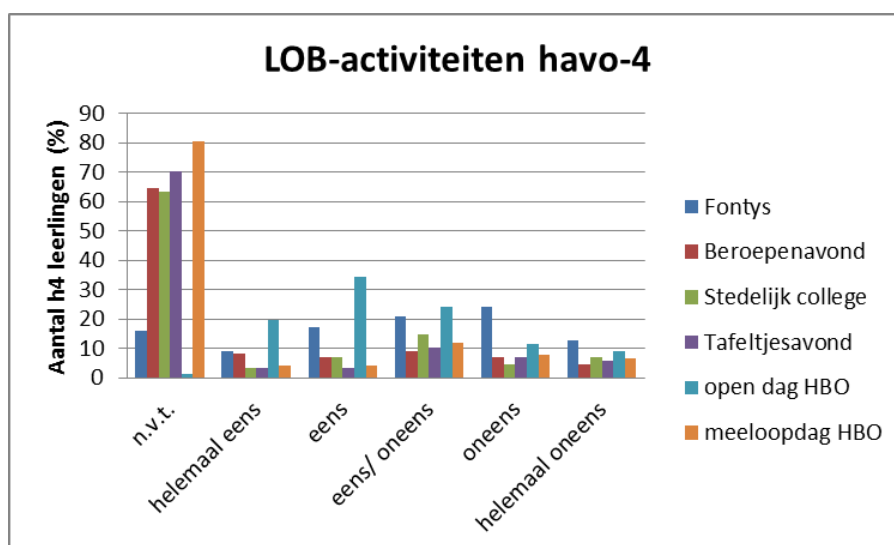
De overige leerlingen geven aan dat ze meer inzicht hebben verkregen in profiel, studie, beroep en dat ze een duidelijk beeld van de bovenbouwvakken hebben gekregen dankzij de profielkeuze lessen. Zoals een leerling aangeeft:

“Deze lessen lieten mijn kwaliteiten passen bij een profiel. Zo kreeg ik een beter beeld.”

Toch vindt 12 % van de leerlingen dat de profielkeuze lessen hen niet heeft geholpen bij het maken van de profielkeuze. Uit verder analyse van de data blijkt dat deze groep bestaat uit zittenblijvers en havo-3 leerlingen met een EM-profiel.

4.2.2 Havo-4 leerlingen

In grafiek 4.4 zijn twee opvallende resultaten te zien. Enerzijds blijkt dat een groot deel van de havo-4 leerling niet actief heeft deelgenomen aan de aangeboden LOB-activiteiten. Anderzijds wordt duidelijk dat 54% van de havo-4 leerlingen het bezoeken van een open dag als nuttig heeft ervaren.

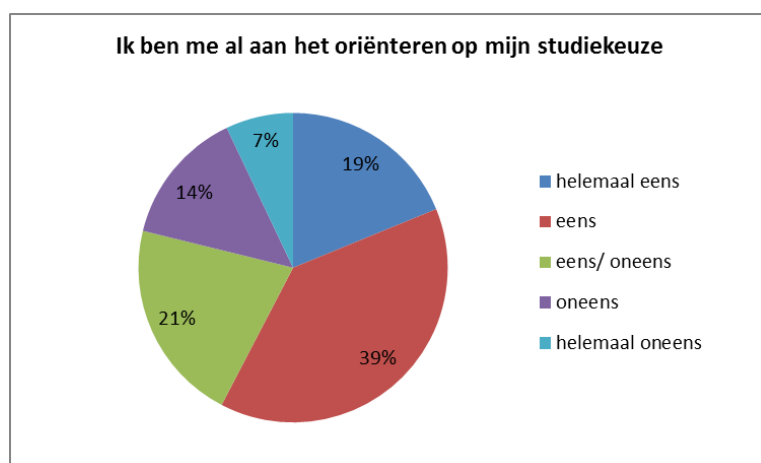

Grafiek 4.4: Havo-4 leerlingen geven aan of ze de LOB-activiteiten nuttig vonden.

Footnote: n.v.t. wil zeggen dat de leerling niet aan desbetreffende activiteit heeft deelgenomen

De studieoriëntatie dag bij Fontys is een verplichte activiteit. Deze activiteit wordt door een derde van de leerlingen positief beoordeeld en 21% van de leerlingen twijfelt over het nut van deze dag. Leerlingen die wel deelgenomen hebben aan andere LOB-activiteiten waarderen deze als volgt: ongeveer een derde van de leerlingen vond ze nuttig, een derde twijfelt over het nut en een derde vond de desbetreffende activiteit nutteloos.

Ondanks het feit dat meer dan de helft van de havo-4 leerlingen niet actief heeft deelgenomen aan de LOB-activiteiten die de school aanbiedt, geven de meeste leerlingen aan, wel bezig te zijn met hun studieoriëntatie (figuur 4.5).

Figuur 4.5: Oriëntatie op vervolgstudie van havo-4 leerlingen

Uit tabel 4 blijkt dat een grote groep havo-4 leerlingen de vraag: “Wat vind je goed aan de studievoorlichting en begeleiding?”, niet beantwoord heeft. Dit blijkt een deel van de groep leerlingen te zijn die niet hebben deelgenomen aan de diverse LOB-activiteiten. Hierdoor is het voor deze groep leerlingen ook moeilijk een oordeel te geven.

Studievoorlichting en begeleiding	Aantal H4 leerlingen (%)
Goede informatie die gegeven werd	18
Veel verschillende voorlichtingen	11
Praten en vragen stellen	10
Hulp van mentor en decaan	9
Matig tot niks	6
Goed zo	6
Beter beeld, nieuwe blik	3
Geen gebruik van gemaakt	3
Vraag niet beantwoord	34

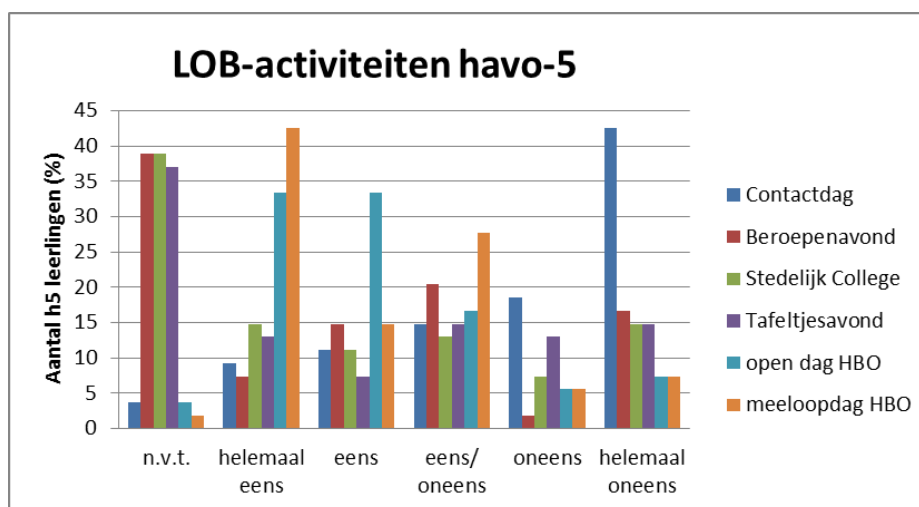
Tabel 4: Wat vond je goed aan de studievoorlichting en begeleiding

De leerlingen die de vraag wel beantwoord hebben geven aan dat praten en vragen stellen hen geholpen heeft de juiste informatie te krijgen. Hierbij zijn de verschillende voorlichtingsactiviteiten, de mentor en decaan voor de leerlingen belangrijke informatiebronnen. Zoals een leerling verwoordt:

“Ze geven genoeg ruimte om zelf na te denken maar helpen wel.”

4.2.3 Havo-5 leerlingen

De LOB-activiteiten beoordeling van havo-5 leerlingen is in grafiek 4.6 samengevat.

Grafiek 4.6: Havo-5 leerlingen geven aan of ze de LOB-activiteiten nuttig vonden.

NB n.v.t. wil zeggen dat de leerling niet aan desbetreffende activiteit heeft deelgenomen

Een kleine 40% van de havo-5 leerlingen maakt geen gebruik van de aangeboden LOB-activiteiten. Uit de verdere analyse van de data blijkt dat 75% van deze leerlingen al weet welke studie ze na de havo gaan volgen. De contactdag was voor alle havo-5 leerlingen een verplichte activiteit, deze wordt door het merendeel van de leerlingen als niet nuttig ervaren. Leerlingen krijgen verlof voor het bezoeken van een meeloopdag, zodat ze een zo reëel mogelijk beeld kunnen vormen van de opleiding. 58% van de leerlingen vindt dat de meeloopdag geholpen heeft bij het hun studiekeuze. Een minderheid van 13% vindt dat het bezoeken van een open dag of meeloopdag niet helpt bij het keuzeprocess. Het Lyceum organiseert een aantal LOB-activiteiten die door de leerlingen op individuele basis gevolgd kunnen worden. Hieronder wordt verstaan: de beroepenavond, de tafeltjesavond en de studievoorlichtingsavond op het Stedelijk College. Deze LOB-activiteiten worden wisselend beoordeeld. Grofweg kan geconcludeerd worden dat een derde van de havo-5 leerlingen de activiteiten zinvol vond, een even grote groep vond dezelfde activiteiten niet nuttig en de overige leerlingen had geen uitgesproken mening over het nuttig zijn van deze LOB-activiteiten.

Uit onderstaande tabel 5 blijkt dat 26% van de havo-5 leerlingen de vraag; "Wat vind je goed aan de studievoorlichting en begeleiding", niet beantwoord heeft. Dit blijken leerlingen te zijn die al weten welke studie ze na de havo gaan volgen, deze leerlingen hebben niet deelgenomen aan de diverse LOB-activiteiten. Het feit dat je niet deelgenomen heb aan de LOB-activiteiten verklaart dat je deze vraag dan ook niet beantwoord.

Studievoorlichting en begeleiding	Aantal H5 leerlingen (%)
Veel verschillende voorlichtingen	26
Goede informatie die gegeven werd	20
Matig tot niks	13
Hulp van mentor en decaan	9
Goed zo	4
Geen gebruik van gemaakt	4
Vraag niet beantwoord	26

Tabel 5: Wat vond je goed aan de studievoorlichting en begeleiding?

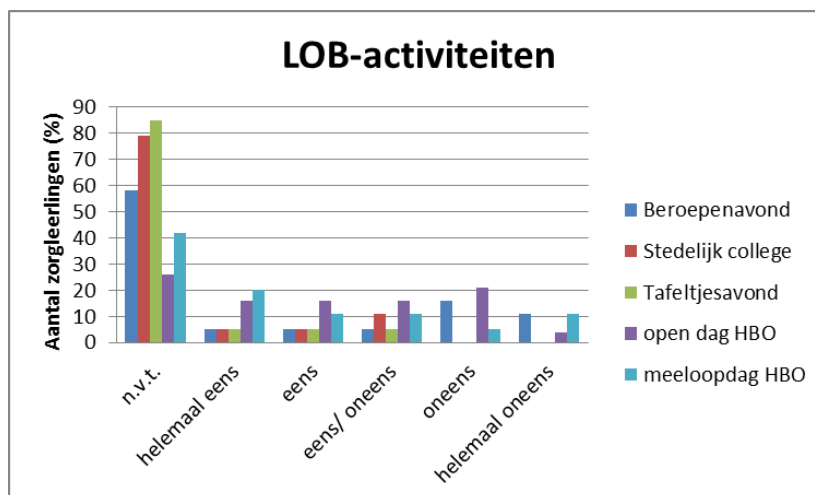
Leerlingen waarderen de verschillende voorlichtingen en de goede informatie die er gegeven wordt, toch is 13 % ontevreden over de huidige studievoorlichting en begeleiding. Een leerling verwoordt het zo:

“Niks aan gehad, allemaal gericht op dezelfde dingen.”

4.2.4 Zorgleerlingen

Hieronder wordt verstaan leerlingen met: pdd-nos, syndroom van asperger, add, adhd, informatieverwerkings- en concentratieproblemen, hoogbegaafdheid en concentratieproblemen en een auditieve beperking. 82% van de havoleerlingen met een zorgindicatie hebben de enquête ingevuld. Uit grafiek 4.7 blijkt dat praktisch alle leerlingen niet deelnemen aan de door school georganiseerde LOB-activiteiten. De orthopedagoog pleit ook voor een aangepast LOB-programma voor leerlingen met net extra zorg:

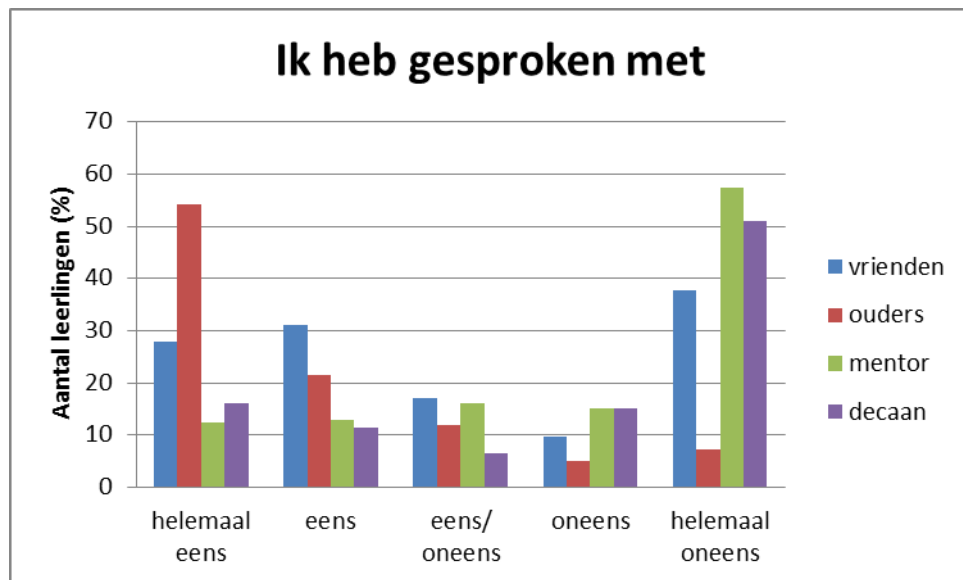
"Een meeloopdag buiten de regio, kan voor sommige leerlingen al problemen opleven nl. onbekende omgeving, samen met veel andere mensen."

Grafiek 4.7: Zorgleerlingen geven aan of ze de LOB-activiteiten nuttig vonden.

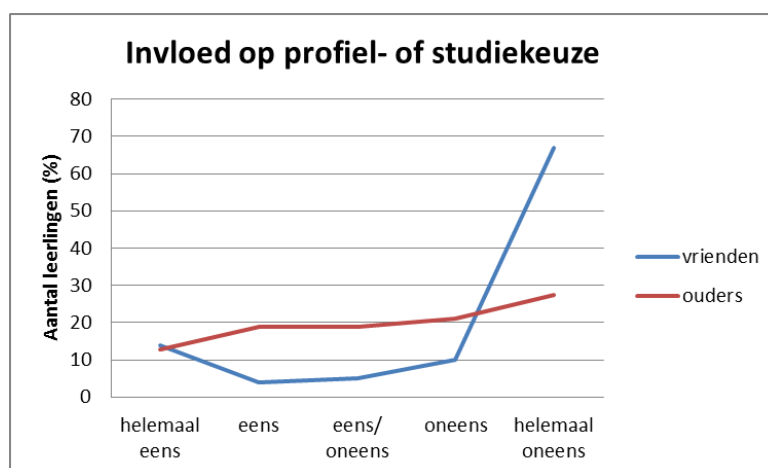
NB n.v.t. wil zeggen dat de leerling niet aan desbetreffende activiteit heeft deelgenomen

In grafiek 4.8 zijn alle leerlingen van zowel havo 3, 4 en 5 (inclusief de zorgleerlingen) samengevoegd omdat de onderlinge verschillen verwaarloosbaar klein waren. Het onderzoek is begin maart afgenomen in verband met de tijdsplanning. De mentor en het decanaat beginnen pas met de individuele gesprekken van havo-3 leerlingen na de prognose van de vakdocenten (eind maart), zodat een onderbouwde profielkeuze gemaakt kan worden. Dit verklaart het hoge percentage leerlingen dat nog niet met de mentor of decaan gesproken heeft. Havo-4 en havo-5 leerlingen maken zelf individuele afspraken met de mentor of de decaan. Uit grafiek 4.8 blijkt dat praktisch alle leerlingen spreken met hun ouders/verzorgers over hun profiel- of studiekeuze, 59% van alle leerlingen bespreekt de keuze ook met vrienden. Opmerkelijk is dat 38% van de leerlingen niet met zijn vrienden praat over de profiel- of studiekeuze.

Grafiek 4.8: Met wie heeft de havist een gesprek over profiel- of studiekeuze

Uit onderstaande grafiek 4.9 blijkt dat de invloed van vrienden op de uiteindelijke profiel- of studiekeuze niet groot is. Blijkbaar gaat de havist de dialoog met zijn ouders wel aan, maar is de invloed per leerling op de uiteindelijke keuze wisselend.

Grafiek 4.9: Wie heeft er tijdens het gesprek invloed op de profiel- of studiekeuze van de havist

4.2.5 Oud-leerlingen

De digitale enquête is ingevuld door 23 % van de 53 leerlingen die in 2011 examen gedaan hebben (Bijlage 8D). De meeste leerlingen geven aan dat het LOB-programma op het Lyceum hen niet geholpen heeft bij hun studiekeuze. Opmerking hierbij is dat de helft van de leerlingen al lang wist wat ze wilde gaan studeren. Zo geeft een leerling aan:

“Ik wist mijn keuze al, dus daar had ik verder geen hulp meer bij nodig.”

Meerderheid van de oud-leerlingen heeft naar eigen zeggen van de mentor geen ondersteuning gehad aangaande de studiekeuze, daarentegen geven ze aan dat de mentor wel altijd bereid was om vragen te beantwoorden.

De begeleiding van de decaan wordt door 41% van de oud-leerlingen als prettig ervaren. Kanttekening hierbij is dat 25% het hier niet mee eens was en dat 34% van de leerlingen geen hulp aan de decaan gevraagd heeft.

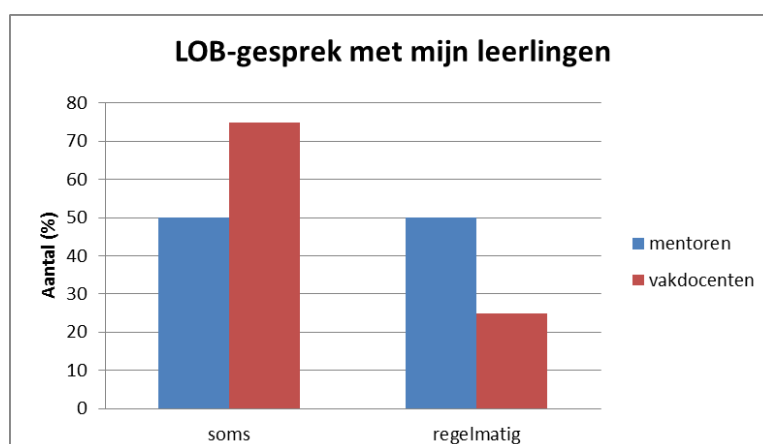
“Goed, je kon daar gewoon aankloppen als je iets wilde weten. Dat vond ik erg prettig.”

Oud-leerlingen geven aan dat ze de volgende stappen hebben doorlopen tijdens hun studiekeuze proces:

1. Oriënteren: weet wat je leuk vindt en wat je wilt doen. Kijk goed om je heen.
2. Dialoog: praat met mensen in je directe omgeving.
3. Actie: Ga naar open dagen of loop een keertje mee bij de studie van je keuze (meeloopdag).

4.2.6 Mentoren

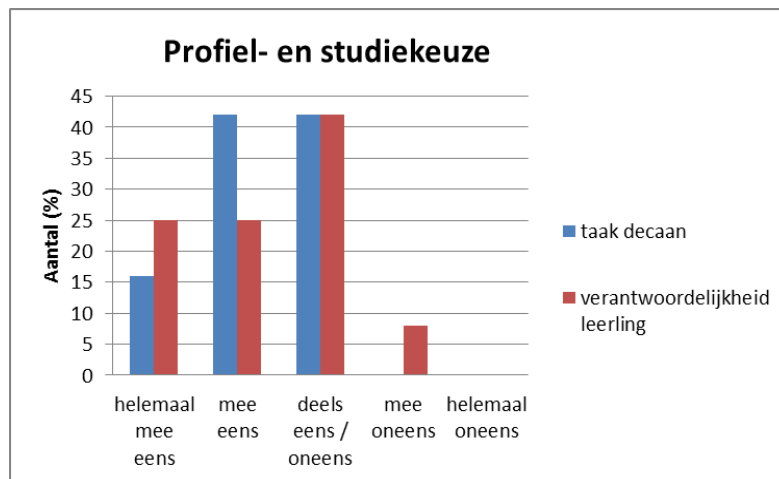
De mentor is de spil van de leerlingbegeleiding. Hij staat dicht bij de leerling en is direct betrokken bij het primaire proces: het onderwijs. De mentor is de aangewezen persoon bij wie de leerling en zijn ouders/verzorgers in principe het eerst terecht kunnen met vragen of problemen. Naast de primaire taak onderwijs geven, heeft de mentor nog een aantal andere taken waaronder; het volgen van de studieresultaten van zijn mentorleerlingen, contact ouders, vroegtijdig signaleren van problemen en het proberen oplossen hiervan. Uit grafiek 4.10 blijkt dat alle mentoren soms of regelmatig met hun mentorleerlingen praten over wat ze na het behalen van hun diploma willen gaan doen. Vakdocenten doen dit minder vaak.

Grafiek 4.10: Ik praat met mijn (mentor)leerlingen over wat ze na het behalen van hun diploma willen gaan doen.

Grafiek 4.11 laat zien dat het merendeel van de ondervraagde mentoren en vakdocenten het de taak van de decaan vindt om hun (mentor)leerlingen te begeleiden bij hun profiel- of studiekeuze. 42% is het met deze stelling deels eens/oneens. Een opmerking van een mentor:

“Deels eens/oneens: als het om lastige keuzes gaat, een leerling die geen idee heeft is de tijd van de mentor te kort en de expertise ontoereikend. In de meeste gewone gevallen volstaat de mentor.”

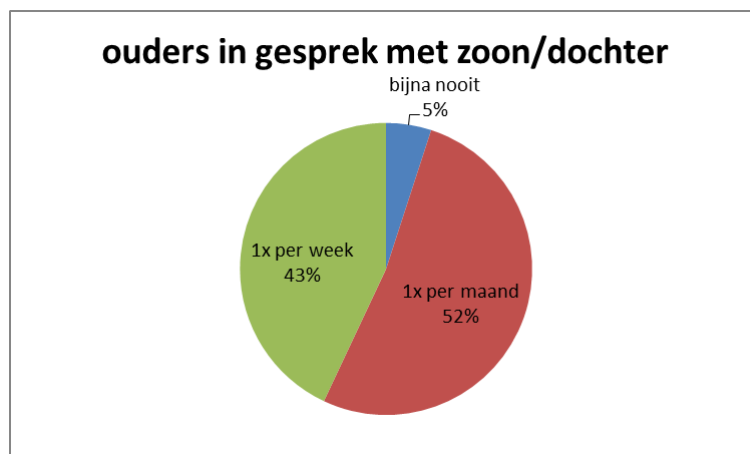

Grafiek 4.11: Wiens taak en verantwoordelijkheid is de profiel- en studiekeuze volgens de mentoren en vakdocenten

Het merendeel van de mentoren en docenten geeft aan (figuur 4.11) dat ze het deels eens/oneens is met de stelling: ‘Het kiezen van een profiel of studiekeuze is de verantwoordelijkheid van de leerling zelf.’ Ouders en school worden genoemd als medeverantwoordelijke, ook worden er vraagtekens gezet of de leerling wel instaat, is om zelfstandig een profiel of studie te kiezen.

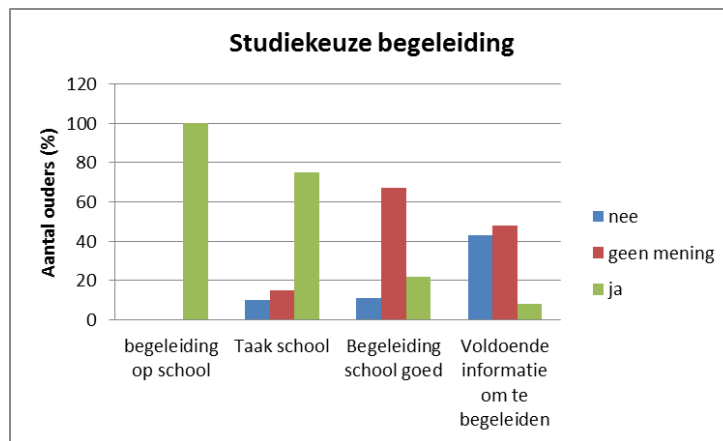
4.2.7 Ouders

Naast de rol van de school geven jongeren aan ook de rol van ouders als groot en belangrijk te beschouwen in de keuze voor een vervolgstudie. De invloed van ouders kan eruit bestaan dat ze jongeren laten nadenken over en leren ontdekken wat bij hen past. Aan ouders van havo 4 en havo 5 leerlingen is gevraagd: “Hoe vaak praat u met uw zoon/dochter over wat hij/zij na het behalen van het havodiploma wil gaan doen?”

Figuur 4.12: Hoe vaak praat een ouder met zoon/dochter over zijn/haar vervolgopleiding na de havo.

Praktisch alle ouders die de enquête hebben ingevuld, praten met hun zoon/dochter over de studiekeuze na de havo (figuur 4.12). Toch blijkt uit grafiek 4.13 dat het merendeel van de ouders het de taak van de school vindt om hun zoon/dochter te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding.

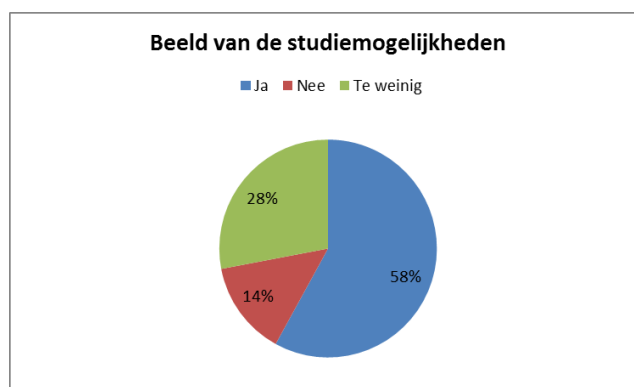
Grafiek 4.13: Beoordeling ouders aangaande studiekeuze begeleiding van havisten

Alle ouders geven aan dat ze het belangrijk vinden dat er op school iets aan studiekeuze begeleiding gedaan wordt, maar of school ook de juiste begeleiding aanbiedt daar hebben de meeste ouders geen mening over (grafiek 4.13). Een mogelijke oorzaak is dat ouders met een leerling in havo-4 nog niet het gehele studiekeuzeproces doorlopen hebben. Uit de verdere analyse van de data blijkt dat 86% van de ouders die de enquête hebben ingevuld een zoon of dochter in havo-4 hebben.

Aan de ouders is gevraagd: "Welke rol speelt u in tijdens het studiekeuzeproces van uw zoon of dochter?" Ouders noemen de volgende rollen:

- Begeleiden, ondanks beperkte blik en ervaring.
- Stimuleren en motiveren.
- Samen op pad, open dagen.
- Gesprek, ondanks dat pubers minder spraakzaam zijn naar ouders.
- Informeren, realiteit voor ogen houden en plan B in kaart brengen.

Uit figuur 4.14 blijkt dat slechts een minderheid van de ouders geen goed beeld heeft van de studiemogelijkheden die behoren bij het gekozen profiel van hun zoon of dochter.

Figuur 4.14: Hebt u als ouder een beeld van de studiemogelijkheden die behoren bij het gekozen profiel.

De overige ouders geven aan voldoende informatie te krijgen tijdens de voorlichtingsavonden (beroepenavond), of door hun eigen beroep- of werkervaring. Internet wordt door ouders ook als een waardevolle informatiebron genoemd:

" Google is onze grote vriend en dan komen we heel wat opleidingen tegen".

4.3 Passende LOB-activiteiten voor havisten

Als men spreekt van een passende profiel- en studiekeuze begeleiding voor havisten is het belangrijk dat deze begeleiding leerlingen stimuleert en aanmoedigt om tot een weloverwogen keuze te komen. Belangrijk is dat deze begeleiding aansluit bij de wensen van de havist.

4.3.1 Havo-3 leerlingen

In tabel 6 staat het aantal leerlingen (in procenten) die desbetreffende LOB-activiteit het beste bij hem of haar vindt passen.

LOB-activiteit	Aantal havo-3 leerlingen (%)
Profiel dag (Fontys + Van Maerlant)	39
KeuzeWeb / werkboek	26
geen	13
Beroepenavond	7

Tabel 6: Welke profielkeuze activiteit vind je goed bij je passen?

Opvallend is dat alle leerlingen die geen enkele LOB-activiteit passend vinden allemaal een EM-profiel kiezen, blijkbaar kunnen deze leerlingen zich niet vinden in de aangeboden activiteiten.

Leerlingen geven aan (tabel 7) dat gesprekken voeren zowel individueel als in groepsverband een belangrijk onderdeel van de profielkeuzeles is, als zij mogen bepalen hoe deze les vormgegeven wordt. Namelijk drie van de zes categorieën hebben te maken met een (vorm van) dialoog.

Activiteit	Aantal H3 leerlingen (%)
Per profiel, toekomst mogelijkheden	20
Individuele gesprekken	17
Praten met leerlingen, mentor en decaan	13
Huidig programma is goed zo	13
Meer profielen uitleg en gesprekken	11
Duidelijk stappenplan	7

Tabel 7: Hoe zou jouw ideale profielkeuzeles eruit zien?

4.3.2 Havo-4 leerlingen

Uit tabel 8 blijkt dat de havo-4 leerlingen het bezoeken van open dagen en meeloopdagen het beste bij ze vinden passen. Ook de persoonlijke dialoog met mentoren, decanen, ouders en andere “deskundigen” vinden ze een geschikte studiekeuze-oriëntatie activiteit. Toch heeft 22% van de leerlingen de vraag niet beantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst gaven de leerlingen wel aan dat het beantwoorden van de open vraag niet makkelijk was, dit is een mogelijke verklaring voor dit relatief hoog percentage.

LOB-activiteit	Aantal H4 leerlingen (%)
Open dag bezoeken	25
Meeloopdag	24
Praten met mensen (studenten, decaan, ouders)	13
Studievoorblijfsmiddag Fontys	9
Beroepenavond	7
Persoonlijke activiteiten, stage	7
Ben er niet mee bezig	6
Tafeltjesavond	3
Internet	2
Vraag niet beantwoord	22

Tabel 8: Welke studiekeuze oriëntatie activiteit vind je goed bij je passen?

4.3.3 Havo-5 leerlingen

Uit tabel 9 blijkt dat ook de havo-5 leerlingen het bezoeken van open dagen en meeloopdagen het beste bij ze vinden passen. Ook onder deze groep leerlingen is het aantal leerlingen die deze vraag niet beantwoord heeft redelijk groot en ook deze leerlingen gaven tijdens het invullen van de vragenlijst aan dat ze open vragen lastig vinden. Dit zou een mogelijke verklaring zijn, voor de 20% van de leerlingen die de vraag niet beantwoord heeft.

LOB-activiteit	Aantal H5 leerlingen (%)
Open dag bezoeken	41
Meeloopdag	26
Praten met mensen (studenten, decaan, ouders)	7
Internet	6
Tafeltjesavond	6
Persoonlijke activiteiten, stage	4
Studievoorblijfsmiddag Fontys	4
Studievoorblijfsavond Stedelijk College	4
Beroepenavond	2
Vraag niet beantwoord	20

Tabel 9: Welke studiekeuze oriëntatie activiteit vind je goed bij je passen?

4.3.4 Oud-leerlingen

Als verbetervoorstellen voor het LOB-traject op het Lyceum werden de volgende onderwerpen genoemd die ook weer het belang van een goede dialoog benadrukken:

- Veel praten: groepsgesprekken, maar ook individuele gesprekken
- Decaan met iedereen gesprekken voeren, ook met de leerlingen die al weten wat ze gaan doen.
- Grotere betrokkenheid van de mentoren, docenten en decaan met alle leerlingen betreffende hun studiekeuze.

- School biedt genoeg informatiemomenten: leerling moet alleen de kansen benutten. Misschien toch verplichten?
- Laat de leerlingen 3 opleidingen kiezen waar ze moeten gaan kijken (ergens in Nederland).

De volgende adviezen werden aan de huidige havo-5 leerlingen gegeven als voorbereiding op hun vervolgstudie:

- Mail een student (dat kan!) en vraag of je op een normale schooldag een keer mee mag. Open dagen zijn gewoon commerciële feestjes.
- Praat met volwassenen over wat je interesses zijn, maar ook over wat zij hebben gestudeerd en waarom ze daar toen voor gekozen hebben en wat ze zouden kiezen als ze nu opnieuw zouden mogen studeren.
- Veel open dagen bezoeken en als het kan ook meeloopdagen.
- Oriënteer je goed op je nieuwe studie en zoek eerst voor jezelf uit waar je kwaliteiten liggen en wat je precies graag wilt leren. Anders is het zonde van je energie, studiefinanciering en tijd.

4.3.5 Mentoren en vakdocenten

Het bieden van meer structuur in de LOB-activiteiten zou de havist kunnen helpen bij zijn keuzeprocess, denk bijvoorbeeld aan een LOB-kalender. Ouders/verzorgers zouden meer betrokken moeten worden bij het keuzeprocess. Daarnaast blijft de expertise van de decaan nodig bij “moeilijke” keuzes. LOB zou meer doorlopend in het schooljaar zichtbaar moeten zijn, aan de hand van praktijkvoorbeelden in de klassen. In havo 4 zou al meer begeleiding gegeven kunnen worden op het gebied van LOB, bijvoorbeeld een mentoruur of LOB-uur één keer per maand voor meer groepsgevoel en het meer samen stimuleren (bijlage 8E).

4.3.6 Ouders

Een gezamenlijk LOB-traject die school, ouders en leerlingen samenbrengt, dat zou de havist kunnen helpen bij zijn studiekeuzeprocess (bijlage 8F). Een ander voorstel is de keuzechecklist. Aan de hand van een keuzechecklist kunnen ouders thuis de eerste stappen zetten in het studiekeuzeprocess van hun zoon/dochter. Daarnaast worden beroepskeuzetesten en open dagen bezoeken genoemd. Havisten zouden ook baat hebben bij beroepsperspectieven, maar daarentegen zijn er ook ouders die het volgen van je passie juist toejuichen. Wekelijkse contactmomenten met de havist over het belang van het maken van studie- en beroepskeuzes, zou deze pubers ook op weg kunnen helpen. Ouders geven aan dat ze de volgende onderwerpen in een handleiding voor studiekeuze begeleiding zouden zetten:

- Een lange termijn stappenplan voor leerlingen en ouders, beginnend bij havo 3 en dat eindigt in havo 5.
- Een concreet actieplan voor de leerlingen.
- Informatie: beroepsperspectieven, beroepskeuzetesten, toekomstperspectief van opleidingen en tegelijkertijd zorgen voor een goed aanbod om mogelijkheden te verkennen; informatie over voorlichtingsdagen, stimuleren meeloopdagen.
- Wekelijkse contactmomenten met de leerlingen over het belang van het maken en het begeleiden in het maken van studie- en beroepskeuzes.

Een ouder geeft aan:

“Hoe om te gaan met het niet kunnen vinden van een studierichting”.

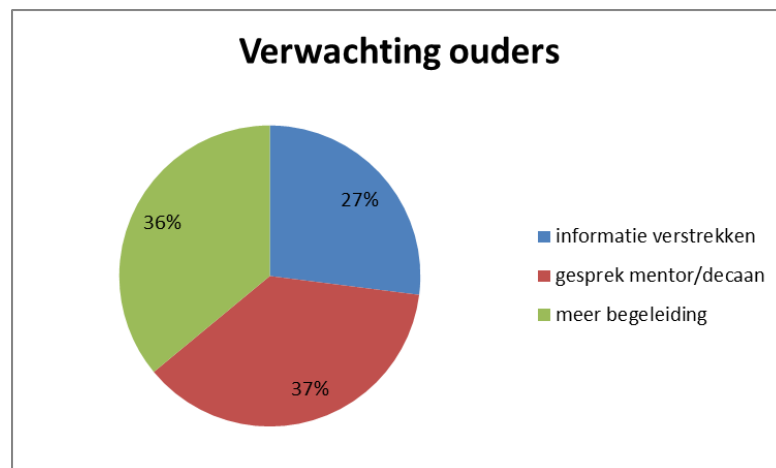
Ouders geven aan dat ze de volgende ondersteuning nodig hebben om met hun zoon/dochter tot een passende studiekeuze te komen (Bijlage 8F):

- School geeft de informatie en de begeleiding die mijn kind nodig heeft.
- Goede informatie over: kwaliteiten kind en interesses -> mogelijke studies/beroepen.
- Iedere ouder een gesprek met de decaan, heeft mij als ouder veel inzicht gegeven.
- Overzicht/nieuwsbrief: data open dagen, verschillende opleidingen, arbeidsperspectief, beroepskeuzetesten, mogelijkheden met bepaalde profielen, etc.
- Meer structuur, meer aandacht, feedback naar ouders over voortgang.

Een ouder geeft aan:

“Ik merk dat de gesprekken met onze dochter moeizaam zijn omdat de afstand tussen school en thuis te groot is”.

Uit figuur 4.15 blijkt samenvattend dat ouders de volgende drie verwachtingen hebben met betrekking tot de ondersteuning van hun kind: ten eerste informatie verstrekken over de mogelijkheden na de havo, data meeloopdagen en open dagen, beroepskeuzetest. Ten tweede regelmatig individuele gesprekken met de leerlingen, maar ook samen met de ouders, thema mag ook tijdens het rapportgesprek besproken worden. Ten derde meer begeleiding, door middel van stimuleren, interesses wekken en uiteindelijk concretiseren.

Figuur 4.15: Wat zijn de verwachtingen van u als ouder/verzorger met betrekking tot de ondersteuning van de mentor en de decaan aangaande het studiekeuzeproces.

Een ouder merkt op: *“Ik denk dat de mentoren en decanen wel hun informatie kunnen overbrengen maar ik denk dat de leerlingen dat niet op waarde weten te schatten”.*

Hier uit blijkt dat het zelf betekenis kunnen geven aan informatie van belang is. In de hoofdstuk 5 wordt hier verder op ingegaan.

4.3.7 Expert groep opleiding LBSD master SEN

Tijdens een groepsopdracht onder de decanen en leerlingbegeleiders van de Master-Sen opleiding te Fontys is de vraag gesteld: “Wat heeft de havist volgens jullie nodig aan loopbaanoriëntatie en begeleiding om tot een verantwoorde loopbaankeuze te komen?” Hieronder zijn de bevindingen, suggesties en ideeën verzameld:

- Ervaringen opdoen: stages binnen beroepscontext, bezoeken bedrijven, practica op hbo.
- Zelf beroepenmarkt en/of studievoorlichting organiseren.
- Open dag bezoeken: filmpjes maken, monteren en presenteren aan elkaar in de klas.
- Gebruik verschillende methodes en werkvormen, maatwerk.
- Dezelfde vraag aan havoleerlingen stellen. Samen oplossingen bedenken, niet alles voor de leerlingen bedenken.
- Vroeg beginnen met LOB, regelmatig controleren en ouders bij betrekken.
- Zelfbeeld (nog los van toekomstoriëntatie) en leven en LOB relateren aan passie. Passie in plaats van competentie.
- Zorg relateren aan loopbaanbegeleiding.
- Veel aanbieden en daarna zelf kiezen. Met de opmerking x-aantal verplicht.

In het volgende hoofdstuk worden deze resultaten in conclusies als antwoorden op de deelvragen weergegeven.

5 Conclusies, aanbevelingen en discussie

Om antwoorden te geven op de probleemstelling is er voor gekozen om de probleemstelling op te splitsen in een aantal deelvragen. Vanuit de antwoorden die gebaseerd zijn op de analyse zoals weergegeven in de resultaten in hoofdstuk 4 wordt in dit hoofdstuk een antwoord geformuleerd op de hoofdvraag:

“Wat heeft de havo op het Lyceum nodig aan loopbaanoriëntatie en begeleiding om een verantwoorde loopbaankeuze te maken?”

5.1 LOB op het Lyceum

De antwoorden op de deelvragen 3, 4 die de huidige situatie met betrekking tot LOB betreffen leiden tot de volgende conclusies:

Havo 3

Voor de leerlingen in havo 3 is er een gezamenlijk LOB-programma opgezet. Leerlingen die zijn blijven zitten en leerlingen die al weten welk profiel ze gaan kiezen zijn al verder in het keuzeprocess. Toch krijgt deze groep leerlingen geen alternatief programma aangeboden. De profielkeuzelessen zouden een bijdrage kunnen leveren aan ieders keuzeprocess, als er verschillende programma's aanwezig zouden zijn. Met andere woorden, meer differentiëren naar de leerbehoefte van de leerling en de fase van zijn/haar studiekeuzeprocess. Leerlingen met een EM-profiel blijken het huidige LOB-voorlichtingsprogramma als niet nuttig te ervaren. Een voorbeeld van een niet passende LOB-activiteit is de technisch georiënteerde voorlichting van de Fontys. Verplichte activiteiten, zoals de beroepenavond, worden door het merendeel van de leerlingen als niet nuttig ervaren. De vraag hierbij is: zorgt het verplichte karakter ervoor dat de puber deze voorlichting niet op zijn waarde schat, of vindt de activiteit te vroeg in het keuzeprocess plaats? Uit de literatuur over het puberbrein blijkt immers dat, pubers minder geïnteresseerd zijn in de lange termijn. Werken staat gevoelsmatig nog ver van de leerling af. Informatie die betrekking heeft op de korte termijn, de voorlichting van de profielvakken door de vakdocenten wordt juist erg goed beoordeeld. Toch biedt de huidige profielkeuzelessen aan een gedeelte van de leerlingen, inzicht in de profielen, opleidingen en beroepen. Voor de zittenblijvers, leerlingen die al weten welk profiel ze gaan kiezen, zorgleerlingen en een groot deel van de leerlingen met een EM-profiel voldoet het huidige LOB-programma echter niet.

Havo 4

Een groot deel van de havo-4 leerlingen is zich al aan het oriënteren op zijn vervolgstudie, maar neemt niet deel aan de georganiseerde LOB-activiteiten. Blijkbaar sluiten deze LOB-activiteiten niet aan bij de belevingswereld van de leerlingen, of zijn ze te algemeen van karakter. Een open dag of meeloopdag levert wel een grote bijdrage aan het studiekeuzeprocess. Leerlingen krijgen dan specifieke informatie over een opleiding die bij hun interesse past. De dialoog met anderen, mentor en decaan waarbij de leerling hulp en/of informatie krijgt tijdens het studiekeuzeprocess, levert volgens de leerlingen het meeste resultaat op. Het huidige LOB-programma zou dus meer ruimte moeten maken voor de dialoog en meer begeleiding op maat moeten aanbieden. Dit wordt bevestigd vanuit de literatuur: Het voeren van begeleidingsgesprekken waarin met en niet tegen de leerling wordt gesproken, draagt bij aan een actieve loopbaanontwikkeling, een betere leermotivatie en meer passende keuzes van de leerling (Kuijpers, 2008). De vorm van een ideaal loopbaangesprek

kenmerkt zich door een dialogisch karakter, waarin onderzoeken van gedachten, gevoelens en gedrag centraal staat.

Havo 5

Tijdens het studiekeuzeproces vinden havo-5 leerlingen net als havo-4 leerlingen dat een meeloopdag of open dag hen het beste helpt bij het maken van de juiste studiekeuze. Verplichte LOB-activiteiten georganiseerd vanuit de school worden als nutteloos bestempeld; het schetst een te algemeen beeld. Een groot gedeelte van de havo-5 leerlingen neemt niet deel aan de voorlichtingsavonden omdat ze al weten welke studie ze gaan volgen. Leerlingen die de voorlichtingen wel bijgewoond hebben waarderen deze voorlichtingsavonden als nuttig vanwege de goede informatie die er wordt gegeven.

Zorgleerlingen en oud-leerlingen

Zowel zorgleerlingen, als oud-leerlingen geven aan dat ze liever een persoonlijk LOB-programma hebben dat aansluit bij hun studiekeuzeproces. Persoonlijke begeleiding tijdens het studiekeuzeproces wordt door alle leerlingen erg gewaardeerd. Leerlingen betrekken hun ouders en vrienden bij het keuzeproces, de uiteindelijke invloed die ouders en vrienden hebben op de (uiteindelijke) studiekeuze blijft naar hun eigen zeggen beperkt. Ik denk dat leerlingen moeilijk kunnen inschatten hoe groot die invloed daadwerkelijk is geweest en deze vraag hebben opgevat of ze uiteindelijk de keuze zelf maken of door een ander laten bepalen.

Mentoren

Mentoren in de bovenbouw spreken hun mentorleerlingen aangaande de studiekeuze, dit gebeurt op individuele basis. Leerlingen geven aan dat dit per mentor kan verschillen. Profiel- of studiekeuze is niet alleen de verantwoordelijkheid van de leerling; ook school en ouders zijn medeverantwoordelijk in de ogen van de mentor. Pubers zijn volgens de mentoren nog niet in staat om zelfstandig het keuzeproces te doorlopen. Volgens de mentoren zou het bieden van meer structuur in de LOB-activiteiten de havo-5 leerlingen kunnen helpen bij zijn keuzeproces, daarnaast zou LOB meer doorlopend in het jaar zichtbaar moeten zijn aan de hand van praktijkvoorbeelden in de klassen.

Ouders

Ouders geven aan dat ze het belangrijk vinden dat er op school studiekeuzebegeleiding is. Ouders willen dat zij, meer dan nu gebeurt, betrokken worden bij het studiekeuzeproces van hun kinderen. Er is een wens tot meer schoolinitiatief ten aanzien van de ouderbetrokkenheid: de school moet vooral meer initiatief nemen om ouders te betrekken bij keuzemomenten van hun kind en ouders meer betrekken bij de loopbaankeuzes. Ouders zijn in sterke mate van mening dat zij een duidelijk beeld hebben van hun kinderen en weten in welke beroepssector zij zouden willen werken. Zij zijn ook in sterke mate van mening dat ze de sterke en zwakke punten van hun kinderen goed kennen. Ze geven ook aan dat zij hun kinderen stimuleren om na te denken over hun toekomst en praten daar met hun kinderen ook over.

Al met al kan geconcludeerd worden dat het huidige LOB-programma voor een grote groep leerlingen niet aansluit bij hun studiekeuzeproces. Het huidige LOB-programma zou dus meer ruimte moeten maken voor de dialoog en daarnaast meer begeleiding op maat. Aan de school wordt een

grotere verantwoordelijkheid toegekend aangaande studieloopbaanbegeleiding dan nu wordt ervaren, maar het is toch vooral een samenspel tussen school, ouders en leerlingen.

5.2 Passende LOB-activiteiten voor havo-leerlingen

De antwoorden op de deelvragen 6, 7 en 8 die betrekking hebben op welke LOB-activiteiten sluiten aan bij de belevingswereld van de havist leiden tot de volgende conclusies:

Leerlingen doorlopen verschillende fases tijdens het profiel- en studiekeuzeproces: oriënteren, verkennen, verdiepen en beslissen. Toch is het moeilijk te achterhalen of bepaalde fasen in de ogen van de leerling niet nuttig waren, maar uiteindelijk wel bijgedragen hebben aan de uiteindelijke beslissing. Daarnaast blijkt uit onderzoek (Klomp & Thielen, 2010) dat de onderlinge verschillen in leerlingkenmerken tussen havo-leerlingen vaak groot is. Hierdoor is er een breder spectrum van leerstijlen en intelligentieprofielen vertegenwoordigd op de havo. Differentiatie naar interesse en leerstijlen kan een belangrijk hulpmiddel zijn de studieloopbaankeuzes.

De dialoog blijkt, zowel uit de theorie en ander onderzoek (Kuypers, 2008), als uit dit praktijk-onderzoek het belangrijkste onderdeel van het keuzeproces. Vooral de gesprekken met studenten, mentor, decaan en ouders wordt door leerlingen als zeer waardevol ervaren. Het bezoeken van hbo's (open dagen en meeloopdagen) wordt tijdens het keuzeproces als zinvol ervaren. Voor de derde klassen is de profielvoorlichting van de vakdocenten een LOB-activiteiten die aansluit bij de wensen van de leerlingen.

Uit de expertgroep komen de volgende bevindingen en aanbevelingen: Betrek de leerlingen bij het LOB-plan dat hen kan helpen bij het keuzeproces, zodat zij de betrokkenheid van school en ouders voelen. Naast de gezamenlijke activiteiten is het belangrijk de individuele leerling niet te vergeten. Binnen de gezamenlijke activiteiten is er vaak ruimte voor maatwerk. Het gebruik van verschillende methodes en werkvormen is voor de kwaliteit van de begeleiding essentieel. Door in een vroeg stadium te beginnen met meerjarig LOB-stappenplan, wordt studieloopbaanbegeleiding verweven in het onderwijs en in het dagelijkse leven van de leerling. Belangrijk hierbij is dat de school een LOB-visie heeft en dat ook uitdraagt naar alle betrokkenen. Resultaten die behaald worden op het gebied van studieloopbaan, kunnen in een 'portfolio' vermeld worden en kunnen in een later stadium van het loopbaantraject nog waardevol zijn. Ouders moeten de vorderingen van hun zoon/dochter kunnen volgen en kunnen dan aansluiten bij het traject dat op school loopt. Aan de hand van het 'portfolio' kunnen leerlingen hun eigen vorderingen van het studiekeuzeproces bijhouden en indien nodig concreet stappen ondernemen. Regelmatig overleg tussen de verschillende actoren houdt de leerling actief in zijn eigen keuzeproces.

5.3 Eindconclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: Wat heeft de havist op het Lyceum nodig aan loopbaanoriëntatie en begeleiding om een verantwoorde loopbaankeuze te maken? Na bovenstaande conclusies op de deelvragen kunnen we deze als volgt beantwoorden: Het begeleiden van een leerling in een keuzeproces vereist tijd en deskundigheid. Het is belangrijk dat de leerling wordt geleerd hoe hij zelf een richting vindt en uiteindelijk een keuze maakt die bij hem past (Kunnen, 2009). Het maken van een weloverwogen studiekeuze, is een belangrijk begin. In deze tijd van 'een leven lang leren' hebben leerlingen immers veel keuzemomenten. Jongeren moeten leren hoe ze keuzes moeten maken, zij moeten leren dat een loopbaan hen niet overkomt maar zij hier zelf

bewust beslissingen over nemen. Dit begint bij het maken van een studiekeuze. In dit keuzeproces staat de vraag centraal wie de verantwoordelijkheid draagt voor de (begeleiding van de) schoolloopbaanontwikkeling van leerlingen. Aan de school wordt een grote verantwoordelijkheid toegekend, maar het is in het ideale geval toch vooral een samenspel tussen school, ouders en leerlingen.

Loopbaanbegeleiding wordt in het onderwijs meer en meer erkend als belangrijk instrument om te voldoen aan doelstellingen (VO-raad, 2010), zowel op relatief korte termijn (jongeren ondersteunen in actuele beslissingen) als op lange termijn (fundament voor levenslang leren en levenslang de loopbaan ontwikkelen). Er is loopbaanbegeleiding nodig in de vorm van een dialoog die echt onderdeel is van het leerproces en gericht is op de toekomst (Kuijpers, 2008). Het studie- en beroepskeuzeproces is veeleer een leerproces waarin de leerling een actieve rol speelt dan dat er sprake is van een eenmalige beroepskeuze op een enkel moment zoals in verouderde theorieën werd aangenomen.

Jarenlang is men er voetstoots van uitgegaan dat de studie- en beroepskeuze zo lang mogelijk moest worden uitgesteld omdat de meeste jongeren pas op latere leeftijd 'keuzerijp' zouden zijn. Havisten lijken in het begin van hun keuzeproces vooral bezig te zijn met het duidelijk krijgen van de eigen interesses, talenten en waarden. Het verzamelen van informatie over beroepen blijkt op dat moment niet belangrijk te zijn voor het keuzeproces. Havisten zoeken liever contact met anderen, het verzamelen van ervaringen en het gebruiken van intuïtie en emotie, interacteren met elkaar.

Wanneer leerlingen een (studie)keuze moeten maken, worden zij geconfronteerd met relatief veel informatie. Deze informatie wordt niet altijd optimaal benut en moet actief van betekenis worden voorzien (Spijkerman & Admiraal, 2000). Met andere woorden wat betekent deze informatie op dit moment voor mij, voor mijn toekomstoriëntatie en mijn keuzeproces. Persoonlijke informatie is het meest gewenst, daarbij zijn mentoren en decanen de intermediair tussen de leerling en het voorlichtingsmateriaal (folders, websites en open dagen). Daarnaast zijn ouders en medeleerlingen geliefde informatiebronnen. Havisten hebben wel meer hulp nodig dan ze van school krijgen bij het structureren van informatie die ze hebben verzameld over vervolgstudies, zodat ze beter tot een beslissing kunnen komen, aansluitend bij de literatuur over de ontwikkeling van het puberbrein (Crone, 2008). En als leerlingen eenmaal een beslissing hebben genomen, hebben zij nog steeds ondersteuning nodig omdat ze onzeker blijven over hun studiekeuze. Als we erkennen dat in deze postmoderne tijd het proces van de loopbaankeuze voor een leerling gedeeltelijk onvoorspelbaar is en er dus verschillende opvattingen zijn over wat een 'goede keuze' is, moeten we leerlingen niet zozeer informatie geven, maar hen helpen om onzekerheid op een positieve wijze te accepteren en hen leren omgaan met beslissingen. De begeleiding zou zich dus minder moeten richten op het maken van de 'goede' keuze voor de toekomst, maar veel meer op het leren om de eigen (leer)loopbaan vorm te geven (Luken, 2011).

5.4 Aanbevelingen

Hieronder volgen de aanbevelingen aan het Lyceum, gericht op een passende loopbaanoriëntatie en begeleiding voor de hivist om zo tot een verantwoorde loopbaankeuze te komen. De aanbevelingen zijn gebaseerd op eerdere bevindingen gemaakt in paragraaf 5.3 en de voorgaande hoofdstukken. De volgende onderdelen zouden in het vernieuwde LOB-programma aanwezig moeten zijn:

Betrokkenheid

Hoe maak je pubers betrokken bij hun eigen keuzeproces, want ouders en school zijn wel doordrongen van het belang van het doorlopen van de verschillende fases van het keuzeproces. Belangrijk daarbij is dat de leerling eigenaar blijft van zijn eigen keuzeproces, maar dat ze door de verschillende actoren in een kritische dialoog gemotiveerd worden om actief bezig te zijn (Kuijpers, 2008).

De plaats van LOB in de school wordt verstevigd wanneer er een expliciete verbinding is tussen onderwijsinhouden, organisatie van de school en de LOB-visie en -doelen. De eerste stap die het decanaat hierin kan zetten is een LOB-visie opstellen. Visie en doelen zijn uiteengezet in een LOB-beleidsplan dat onder meer een meerjarenplanning en een vertaling van beleid in middelen bevat. Met middelen wordt bedoeld op: mensen, tijd, technologie, gesprekruimtes, instrumenten, gerichte LOB-professionalisering, budget. De volgende stap in het proces is draagvlak creëren voor de LOB-visie en -doelen onder alle betrokkenen. Hierbij nemen de schoolleiding en het decanaat de verantwoordelijkheid op zich om betrokkenen partijen actief te betrekken in het proces. Tenslotte zal de stelselmatige evaluatie van de LOB-activiteiten de school enerzijds informatie opleveren over de beoogde effecten op leerlingniveau en anderzijds over de vraag of de geboden activiteiten voldoende tegemoet komen aan de behoeften van de leerling(en).

Gezamenlijk LOB-traject

Een gezamenlijk LOB-traject dat school, ouders en leerlingen samenbrengt, zou de havigist het beste kunnen helpen bij zijn studiekeuzeproces. Het LOB-programma kent dan een loopbaanleerlijn waarbinnen alle activiteiten en hun beoogde doelen zijn opgenomen. Duidelijk is wie wat doet, wanneer, met welke middelen en met welk doel.

Een stappenplan waarin het studiekeuzeproces van een leerling aan de hand van de verschillende fases wordt uitgelegd, is al een goede eerste stap op weg. Ouders, mentoren en decanen kunnen aan de hand van het stappenplan bepalen waar de leerling zich in het keuzeproces bevindt en de gewenste begeleiding hierop aanpassen.

Groeps- en individuele gesprekken.

In het LOB-programma zou nadrukkelijk ruimte moeten komen voor de onderlinge dialoog over de te maken keuzes. Als eerste de leerlingen onder elkaar: Het gesprek met lotgenoten kan voor leerlingen verhelderend werken. Dit zou aan de hand van een opdrachtenmodel kunnen waarbij de leerlingen één keer per periode door middel van uit te voeren activiteiten worden uitgenodigd om de keuzes, de vragen, de oplossingen etc. in de groep naar voren te brengen. Ten tweede de individuele gesprekken tussen de mentor/decaan en de leerling: Deze gesprekken zijn nodig bij het opnemen en verwerken van de informatie, bij het ontwikkelen en toetsen van beelden, bij het met elkaar in verband brengen van die beelden, het afleiden en uitvoeren van stappen, enzovoort. Tenslotte kunnen ouders, door actieve opdrachten, gemotiveerd worden om het gesprek over de studiekeuze met hun kind aan te gaan.

Begeleiding

Voor iedereen verloopt het keuzeproces anders en zo zal ook de begeleiding bij voorkeur op maat moeten zijn. Het ligt daarom voor de hand dat dit proces zich grotendeels dient af te spelen in kleine groepjes en op individueel niveau. Leerlingen hebben iemand nodig die stimulerende vragen stelt. De mentor/decaan/ouder moet daarbij ook zelf het initiatief nemen, want leerlingen zoeken zelf vaak geen hulp. Met andere woorden leerlingen voorzien van informatie is beslist niet voldoende. Goede loopbaanbegeleiding is niet een kwestie van de kenmerken van de persoon in kaart brengen en

vervolgens koppelen aan een bepaalde opleiding of aan een bepaald beroep; het zogenaamde matching (Spijkerman & Admiraal, 2000). Deze benadering is te statisch en veronachtzaamt de centrale rol van de motivatie en sturing van de persoon zelf.

Communicatie

Communicatie is tijdens het keuzeproces belangrijk, verschillende actoren moeten elkaar op de hoogte houden van de vorderingen en eventuele obstakels van de leerling. Ouders weten vaak niet wat de school allemaal doet (hun kinderen vertellen dit vanuit zichzelf niet altijd) en de school weet niet wat ouders met hun kinderen thuis doen. Communicatie kan plaats vinden op 'kind-niveau', bijvoorbeeld door mailwisseling tussen mentoren/decanen en ouders, maar ook op meer algemeen niveau, door als decaan bijvoorbeeld stukjes in het mededelingenblad te schrijven.

Vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek zal zich in het bijzonder moeten richten op de vormgeving en evaluatie over de samenwerking van ouders – school – leerlingen op het gebied van LOB. Daarbij kan vooral aangesloten worden bij de wetenschappelijke inzichten aangaande betrokkenheid en inzet van ouders en school in specifieke contexten en de behoefte aan maatwerk in de samenwerking.

5.5 Discussie

Er kunnen een aantal kritische opmerkingen geplaatst worden die zowel betrekking hebben op de uitvoering als op de resultaten van het onderzoek.

Opzet onderzoek

Het onderzoek heeft plaats moeten vinden in een relatief kort tijdsbestek. De onderzoeksdata zijn verzameld begin maart 2012, in die periode zitten leerlingen nog midden in het keuzeproces en hebben ze nog niet alle stappen doorlopen, hierdoor was het voor leerlingen lastig een volledig beeld te krijgen van het studiekeuzeproces. De beleving van de leerlingen gedurende hun LOB-traject kan hierdoor beïnvloed zijn. Daarnaast zijn vanwege het korte tijdsbestek niet alle actoren persoonlijk benaderd. Op het moment dat er met een digitale vragenlijst wordt gewerkt blijkt het percentage respondenten af te nemen. Dit zou vragen kunnen oproepen over de generaliseerbaarheid van de informatie verkregen uit de digitale vragenlijsten omdat er wellicht een selecte betrokken groep actoren heeft gereageerd.

Uitkomsten onderzoek

De uitkomsten van dit onderzoek berusten voor een groot deel op de uitlatingen van verschillende actoren met betrekking tot hun ervaringen en beleving van loopbaanleren. Het is de vraag in hoeverre de actoren in staat zijn geweest goede intra persoonlijke-reflecties toe te passen op hun ervaringen en beleving. Het kan zijn dat de actoren zich hebben laten sturen door de vragen die in de vragenlijsten zijn gesteld, ook al heeft de onderzoeker dit getracht te voorkomen middels het stellen van open, neutrale vragen.

Visie en doel

De verschillende actoren zijn met de beste intentie bezig met LOB, maar wat ontbreekt is een gezamenlijke visie en doel. De VO-raad stelt dat een visie een belangrijke rol speelt bij versterking van LOB. De directie heeft aangegeven het nuttig te vinden om een visie en beleid op LOB te hebben. Tijdens het onderzoek had er explicieter gevraagd kunnen worden wat de vaak impliciete visie en doelen zijn van de verschillende actoren, om uiteindelijk tot een gezamenlijke visie te kunnen komen. Want hierbij zouden misleidende beelden een rol kunnen spelen, juist omdat ieders visie impliciet blijft en niet geëxpliciteerd is. Bijvoorbeeld dat een kerndoel van loopbaanbegeleiding het maken van een goede studie- en beroepskeuze is. Terwijl voor een goede LOB het leren kiezen een van de voornaamste doelen is. Dit wordt bevestigd door wat bij veel wetenschappers op het gebied van de loopbaanontwikkeling leeft, namelijk het besef dat het niet om de keuze, maar om het proces gaat. Dit past binnen de hedendaagse visie over een leven lang leren voor alle huidige generaties (zie bijvoorbeeld Luken, 2011; Kuijpers, 2008).

Pubers

Hoe pubers actief te krijgen voor hun eigen keuzeprocess, had een grotere rol mogen spelen tijdens dit onderzoek. Ouders, mentoren en decanen zijn wel doordrongen van het belang van het doorlopen van het keuzeprocess, pubers hebben hierover een andere mening. Wetenschappelijk onderzoek heeft dan wel uitgewezen dat pubers niet in staat zijn om het keuzeprocess zelfstandig te doorlopen, concrete handvaten om het studiekeuze proces vanuit de puber op gang te brengen ontbreken.

Dialoog

In de enquêtes is niet expliciet aangegeven of er sprake was van een gesprek of een dialoog, want niet ieder gesprek is een dialoog (bijvoorbeeld tussen hun ouders en hun kinderen). Een ware dialoog impliceert onder meer dat er echt naar de persoon geluisterd wordt. Dit nodigt hem of haar uit om de subtiele gevoelens en nog onduidelijke beelden, die in het innerlijke proces aan de orde zijn, uit te spreken. Een ander belangrijk kenmerk van de dialoog is dat begeleider en deelnemer gelijkwaardig zijn. In een dialoog staat het praten met elkaar centraal in tegenstelling tot wat vaak gebruikelijk is in het onderwijs waar tegen of over leerlingen gepraat wordt. Een leerling heeft dan ook medezeggenschap waar het gesprek over gaat en hoe het hem kan helpen (Kuijpers, 2008).

6 Reflectie

Dit praktijkonderzoek heeft mij doelgericht laten nadenken over mijn eigen professionaliteit als decaan van de havo-afdeling. Ik ben me bewuster van de beperking die mentoren ervaren in de begeleiding van leerlingen en de mogelijkheden die er liggen voor het decanaat om het studiekeuzeproces bij havoleerlingen aan te pakken.

Tijdens het onderzoek zijn er diverse hindernissen overwonnen. Zo vond ik het moeilijk om tussen de vele interessante literatuur te vinden, wat voor dit onderzoek het meest relevant was. Lezen en kennis vergaren zijn beide een grote persoonlijke passie van me, maar tevens een valkuil (Ofman, 2007) waar ik tijdens dit onderzoek regelmatig mee geconfronteerd werd. Het heeft mij ook veel opgeleverd namelijk mede door het doen van de literatuurstudie weet ik beter wat pubers belangrijk vinden en hoe zij omgaan met keuzes. Hierdoor ben ik beter in staat om een LOB-programma in de school neer te zetten, waarbij iedere leerling vooruitgang kan boeken in zijn eigen keuzeproces. Daarnaast ben ik me meer door drongen van het feit dat communicatie over de vooruitgang van de leerling in zijn keuzeproces naar alle betrokken partijen essentieel is voor de begeleiding (Kuijpers, 2008).

Dit praktijkonderzoek heeft er mede voor gezorgd dat ik in de toekomst niet alleen vanuit mijn eigen intuïtie verandering wil doorvoeren, maar dat het een gezamenlijk proces is van alle betrokken partijen. De persoonlijke ontwikkeling die ik op dit gebied heb doorgemaakt maken dat ik me een teacher-researcher kan noemen. Mede dankzij dit onderzoek ben ik in nu in staat om als 'change agent' op te treden en dus daadwerkelijk een structurele LOB verbetering kan aanbrengen op de havo (Schuman, 2007).

Het resultaat van het onderzoek is dat LOB een samenspel is tussen school, ouders en leerling. Het decanaat kan daarbij een centrale rol spelen om de leerlingen actiever te betrekken bij hun eigen keuzeproces en de verschillende betrokken partijen hierbij te begeleiden. Het geeft mij veel energie en vertrouwen in de toekomst om samen met ouders, leerlingen, mentoren en schooldirectie een LOB-programma in de school neer te zetten waarbij de leerlingen leren kiezen en zelf actief anticiperen in hun eigen loopbaankeuzes.

De ontwikkeling om LOB-beleid te maken is door het doen van dit onderzoek zeker gegroeid. Voor het onderzoek is wel met beleid gewerkt, maar dit was meer een proces dat in het hoofd plaatsvond dan dat anderen dit structureel konden volgen. Belangrijk is dat er nu een geschreven LOB-beleid komt, zodat er draagvlak binnen de schoolorganisatie komt. Zelf had ik verwacht dat de verschillende actoren minder actief zouden meewerken aan het onderzoek, omdat er tot nu toe weinig belangstelling voor LOB was. Maar ik werd blij verrast doordat de verschillende actoren constructief hebben meegedacht. Blijkbaar leeft het meer in de school dan ik veronderstelde, wat weer des te meer aangeeft hoe belangrijk het is om bij vooronderstellingen te onderzoeken in hoeverre ze kloppen.

Doordat ik vooraf een structuur van het onderzoek en een tijdsplanning had gemaakt bleek de uitvoering van het onderzoek goed te verlopen. Dat neemt niet weg dat ik regelmatig een gezonde hoeveelheid spanning voelde, om de aan mezelf gestelde deadlines ook te halen.

Mede dankzij de positieve feedback en ondersteuning van de schooldirectie en de havo-afdeling is dit praktijkonderzoek een goede basis voor het gefundeerd neerzetten van een LOB op de havo, waarbij iedere leerling individuele stappen voorwaarts kan zetten op het podium dat studieloopbaanleren heet. Daarnaast bedank ik mijn 'critical friends': mijn man Werner, Ingrid Mutsaers (kernteamcoördinator), de LOL-groep van de opleiding Master SEN, Kara Vloet (docent en studiebegeleidster Master SEN) en Jörgen Moonen (decaan vwo) voor hun kritische, opbouwende feedback.

Literatuurlijst

Adriaans, J. (2011). Praktijkonderzoek: Waarom wijken leerlingen van de havo op het Lyceum af van het advies van de vakdocent economie?, Tilburg, Fontys.

Beekers, P. (2006). *Kiezen is een kunst, zo help je scholieren op weg*, Amersfoort, Wilco Drukkerij.

Bureau-ICE. (2006). *Havisten competent naar het HBO, Competentieprofiel voor de overgang van havo naar hbo*, Amsterdam, Bureau-ICE

Boonstra, J. (2000). *Lopen over water, over dynamiek van organiseren, vernieuwen en leren*, Amsterdam, Vossiuspers.

Chermin, L. (2011). *Havist met trots!*, publicatie Lyceum, Eindhoven.

Colley, H. (2004). *Do we choose careers or do they choose us? Questions about career choices, transitions, and social inclusion*. Research Fellow, Education and Social Research Institute, Manchester Metropolitan University, UK.

Crone, E. (2008). *Het puberende brein*, Amsterdam, Bert Bakker.

Donkers, J. (1991). *De Mammoetwet als een voorbeeld van succesvolle onderwijsvernieuwing, handboek basisvorming*.

Farell, P. (2001). Special Education in the last twenty years: have things really got better? *British Journal of special Education*, Vol 28, no1, pp. 3-9.

Germeijs, V. & Verschueren, K. (2006). High school students' career decision-making process: a longitudinal study of one choice. *Journal of Vocational Behavior*, vol. 68, 189-204.

Harinck, F. (2006). Basisprincipes praktijkonderzoek. In Basisprincipes (p. 78). Apeldoorn: Garant.

Hövels, B., Visser, K. & Westerhuis, A. (2009) De positie van het middelbaar beroepsonderwijs in het buitenland, Amsterdam, Ecbo.

Kersten, A. (2008). *Havo, een vak apart*, Utrecht, Het onderwijsblad.

Kerkstra, A. (2006). *Scholen op zoek naar Havo-identiteit*, VO raad, Utrecht, Oberon.

Klomp, J. & Thielen, S. (2010). Bovenbouw havo problematiek, Heerlen, Ruud de Moor Centrum / OUNL i.s.m. Orion.

Kolb, D. (1984), *The process of experiential learning*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Korpershoek, H., Kuyper, H. & Werf, van der M. (2006). *HAVO-5 en VWO-5 en de tweede fase; de bovenbouwstudie van VOCL'99*, Groningen, GION

Kunnen, E. (2009). *Studiekeuze en studiekeuzebegeleiding vanuit een ontwikkelingspsychologisch gezichtspunt*, Alphen aan de Rijn, Kluwer.

Kuijpers, M. & Meijers, F. (2008). *Loopbaanleren. Onderzoek en praktijk in het onderwijs*, Apeldoorn, Garant

Laemers, M. & Thissen, A. (2010). *Opvattingen van de Eerste Kamer ten aanzien van vorming in het onderwijs*.

Luken, T. (2011). *Loopbaanbegeleiding schiet de lerende voorbij*, Amsterdam, Luken Loopbaan Consult

Martens, A. & Spijkerman, R. (2000). *Arbeid kiezen en delen, loopbaanorientatie en –begeleiding*, Alphen aan den Rijn, Samsom.

Meijer, C. (2005). *Inclusief onderwijs in de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs*. Brussel, European Agency for Development in Special Needs Education.

Michels, B. (2006). *Verschil moet er wezen, stichting leerplanontwikkeling (SLO)*, Enschede.

Nelis, H. & Sark, Y van. (2009). *Puberbrein binnenstebuiten*, Utrecht/Antwerpen, Kosmos uitgevers.

NRC wetenschap redactie, (6 januari 2012). IQ sterk bepaald door omgeving. NRC Handelsblad, p 19.

Ofman, D. (2007). *Hé, ik daar..?! Ontdek en ontwikkel je persoonlijke kernkwaliteiten met het kernkwadrant*. Utrecht/Antwerpen, Service

Oomen, A. (2007). *Onderwijsuitval en talentontwikkeling met LOB in de havo en vwo*. Rapportage APS-dk 4655.720

Oomen, A., & Goris, M. (2004). *LOB in het vo*. Utrecht: APS.

Oomens, M. (2008) *Inventariserend onderzoek havo-didactiek voor beta- en techniekonderwijs*, Utrecht, Oberon.

Roosjen, P. & Zijlstra, N. (2009). *De havoleerling bestaat niet*, Heerlen, publicatie van het Sintermeertencollege .

Spijkerman, R. & Admiraal, D. (2000). *Loopbaancompetentie, management van mogelijkheden*, Alphen aan den Rijn, Samsom.

Schuman, H. (2007). *Passend onderwijs – pas op de plaats of stap vooruit?* Tijdschrift voor orthopedagogiek, 46, p 266-278.

Swaab, D. (2010). *Wij zijn ons brein*, Amsterdam, Contact.

Vermaas, J. & Linden, R. van der (2007). *Beter inspelen op havoleerlingen*, Tilburg , IVA.

Vrieling, S., Hogeling, L. & Jacobs, J. (2010) Onderzoek in opdracht van Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt: *Krimp als kans, Leerlingendaling in het primair en voortgezet onderwijs*, Nijmegen, ResearchNed.

Geraadpleegde websites:

www.havistencompetent.nl

www.brainanddevelopmentlab.nl

www.vo-raad.nl

www.bbc.co.uk

www.uitwisseling.de

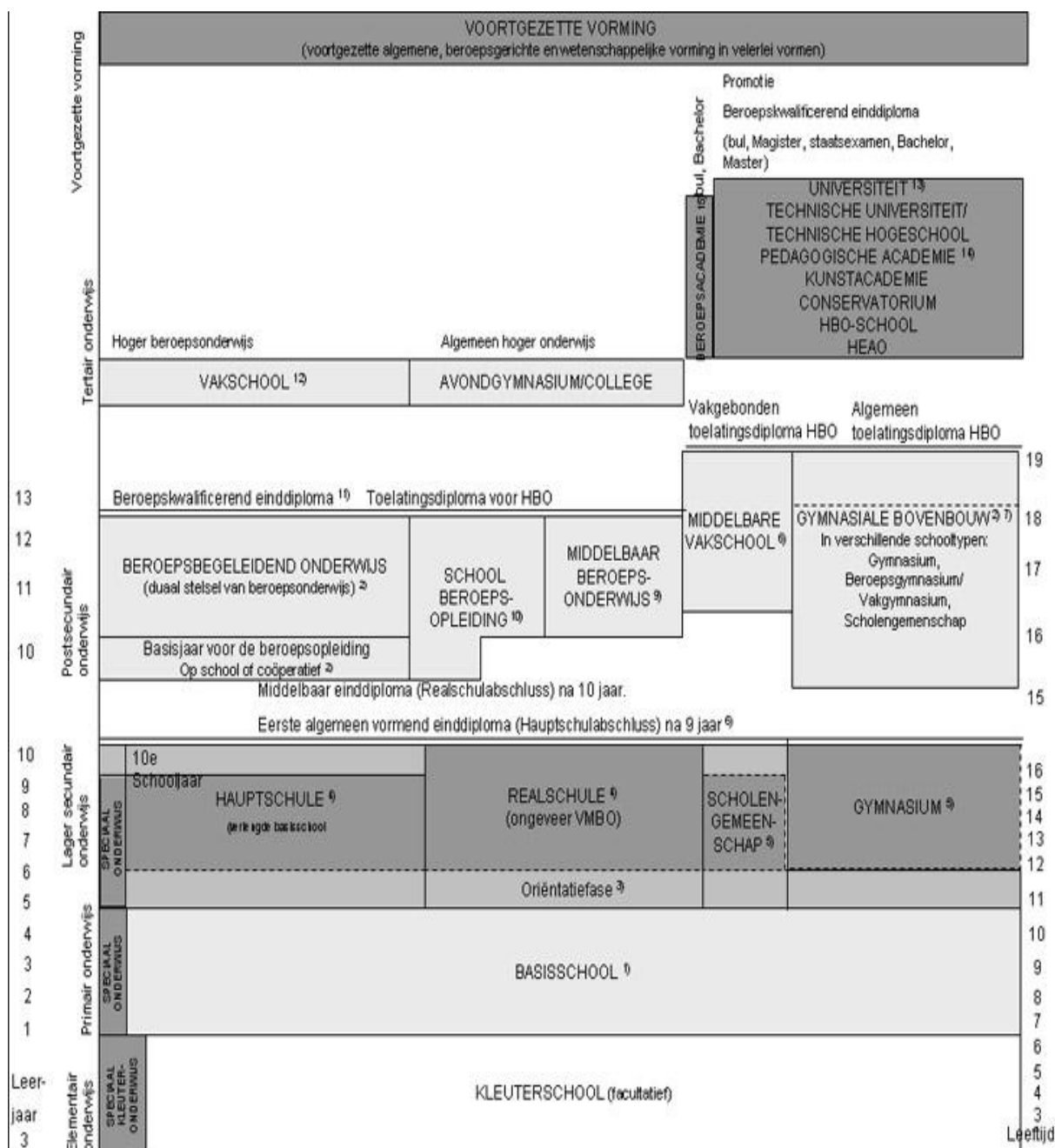
Bijlagen

Bijlage 1: Het Engelse onderwijsstelsel

Fase van onderwijs	Soort instelling brugklas			Jaar / graad sleutel	Typische leeftijd
Hoger en voortgezet onderwijs	Instellingen voor voortgezet onderwijs (zoals colleges voor voortgezet onderwijs, tertiaire colleges, specialiteitencolleges, en centra voor onderwijs voor volwassenen)	Instellingen voor hoger onderwijs (universiteiten en andere instellingen voor hoger onderwijs)			18 +
Hoger secundair onderwijs	GCE 'AS', GCE 'A2' niveau examens en beroepsonderwijscertificaten (Vocational Certificates of Education: VCEs) (leeftijd 17/18) geven toegang tot voortgezet en hoger onderwijs en de arbeidsmarkt				
	Instellingen voor voortgezet onderwijs	School sixth forms of: sixth form colleges ¹			17 - 18
					16 - 17
	General Certificates of Secondary Education (GCSEs of: Algemeen Secundair Onderwijscertificaat) en GCSEs in beroepsonderwerpen (Beroeps-GCSEs) (gewoonlijk afgelegd op 16-jarige leeftijd) geven toegang tot studies na verplicht onderwijs, voor algemeen/academische en beroepsstudies en de beroepen				
	Secundaire scholen		Sleutelfase 4	Jaar 11 (J11)	15 - 16
J10				14 - 15	
Sleutelfase 3			J9	13 - 14	
			J8	12 - 13 **	
			J7	11 - 12 **	
Primair onderwijs	Basisscholen *		Sleutelfase 2	J6	10 - 11 **
				J5	9 - 10 **
				J4	8 - 9 **
			Sleutelfase 1	J3	7 - 8
				J2	6 - 7
				J1	5 - 6
Preschool en kleuteronderwijs	Preschool scenario waaronder preschool groepen, peutergroepen, kinderopvang en kleuteronderwijs				3 - 4
					0 - 3

Bron <http://www.dynot.net>

Bijlage 2: Het onderwijsstelsel van de Bondsrepubliek Duitsland

Bron: <http://www.dynot.net>

Bijlage 3B: Enquête havo 4

[illegible]

Bijlage 3C: Enquête havo 5

Bijlage 4: Digitale vragenlijst ouders

Eindhoven, maart 2012

Beste ouder/verzorger,

Onze school is bezig de studiekeuzebegeleiding voor leerlingen van de bovenbouw zo goed mogelijk vorm te geven.

Graag willen wij u als ouder de mogelijkheid bieden om door middel van het invullen van een vragenlijst aan te geven wat u van de huidige studiekeuzebegeleiding vindt.

Bij het beantwoorden van de vragen is het van belang te weten dat de antwoorden die u geeft niet goed of fout zijn, het is uw mening waar we in geïnteresseerd zijn. Bovendien worden uw antwoorden anoniem geregistreerd.

Alvast bedankt voor uw medewerking.

1. Uw zoon/dochter zit in

- ☐ havo-4
- ☐ havo-5

2. Hoe vaak praat u met uw zoon/dochter over wat hij/zij na het behalen van het havo-diploma wil gaan doen. Iedere dag

- ☐ 1x per week
- ☐ 1x per maand
- ☐ Bijna nooit

3. Ik vind dat het tot de taak van de school behoort om mijn zoon/dochter te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Geen mening

4. Ik vind dat de school mijn zoon/dochter goed begeleidt naar zijn/haar vervolgopleiding.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Geen mening

5. Ik vind dat ik voldoende informatie krijg om mijn zoon/dochter te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Geen mening

6. Vindt u het belangrijk dat de school iets aan studiekeuze begeleiding doet?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Geen mening

7. Vindt u het belangrijk dat er vanuit de verschillende vakken ook een beroepsperspectief geschetst wordt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Geen mening

8. Welke ondersteuning hebt u als ouder nodig om samen met uw zoon/ dochter tot een passende studiekeuze te komen?

9. Hebt u als ouder een beeld van de studiemogelijkheden die behoren bij het gekozen profiel? Indien ja, hoe hebt u dit beeld verkregen? Indien nee, hoe zou u dit beeld willen verkrijgen?

10. Wat zijn de verwachtingen van u als ouder/ verzorger met betrekking tot de ondersteuning van de mentor en de decaan aangaande het studiekeuzeproces.

11. Welke rol speelt u als ouder/ verzorger in het studiekeuzeproces van uw zoon/ dochter.

12. Stel u mag een handleiding op stellen voor studiekeuze begeleiding, wat zou u er dan inzetten?

Einde van de vragenlijst, bedankt voor het invullen.

Met vriendelijke groeten,

H. Messing

decaan havo

Bijlage 5: Enquête mentoren

Bijlage 5A: Mentoren havo 3

profielkeuze mentor havo 3	
NAAM:	
Mentor van klas:	
1.	Ik vind dat het profielkeuze werkboek mij geholpen heeft bij de begeleiding van de profielkeuze van mijn mentorleerlingen.
0	Helemaal mee eens
0	mee eens
0	deels eens/oneens
0	mee oneens
0	helemaal oneens
2.	Ik praat met mentorleerlingen over wat ze na het behalen van hun diploma willen gaan doen.
o	nooit
o	soms
o	regelmatig
o	vaak
3.	Profielkeuze begeleiding is een taak van de mentor.
0	Helemaal mee eens
0	mee eens
0	deels eens/oneens
0	mee oneens
0	helemaal oneens
4.	Het kiezen van een profielkeuze is de verantwoordelijkheid van de leerling zelf.
0	Helemaal mee eens
0	mee eens
0	deels eens/oneens
0	mee oneens
0	helemaal oneens
5.	De decaan is altijd bereid te helpen.
0	Helemaal mee eens
0	mee eens
0	deels eens/oneens
0	mee oneens
0	helemaal oneens
6.	Heb je nog op- of aanmerkingen of verbetervoorstellen wat betreft het loopbaanoriëntatieprogramma op het Van Maerlant?
0	Ja,
0	Nee
Einde van de enquête, bedankt voor de medewerking!	

Bijlage 5B: Mentoren havo 4 en 5

studiekeuze mentor h4 en h5	
NAAM:	
Mentor van klas:	
1.	Ik praat wel eens met mentorleerlingen over wat ze na het behalen van hun diploma willen gaan doen
	☐ nooit ☐ soms ☐ regelmatig ☐ vaak
2.	Ik vind het de taak van de decaan om mijn mentorleerling te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding
	☐ Helemaal mee eens ☐ mee eens ☐ deels eens/oneens ☐ mee oneens ☐ helemaal oneens
3.	Het kiezen van een vervolgopleiding is de verantwoordelijk van de leerling zelf.
	☐ Helemaal mee eens ☐ mee eens ☐ deels eens/oneens ☐ mee oneens ☐ helemaal oneens
4.	De decaan is altijd bereid te helpen.
	☐ Helemaal mee eens ☐ mee eens ☐ deels eens/oneens ☐ mee oneens ☐ helemaal oneens
5.	Heb je nog op- of aanmerkingen of verbetervoorstellen wat betreft het loopbaanoriëntatieprogramma op het Van Maerlant?
	☐ Ja, ☐ Nee
<i>Einde van de enquête, bedankt voor de medewerking!</i>	

Bijlage 6: Digitale vragenlijst oud-leerlingen

Aan de jaarlijkse vragenlijst voor oud-leerlingen heb ik een aantal vragen toegevoegd. Dit jaar werd de vragenlijst voor het eerst digitaal afgenomen.

Eindhoven, maart 2012

Beste oud-leerling,

Het is alweer bijna een jaar geleden dat je onze school hebt verlaten. Inmiddels ben je waarschijnlijk een aardig eind op dreef met een vervolgopleiding. We hopen natuurlijk dat je al wat succesjes hebt binnengehaald. Om een overzicht te krijgen van de studies die door onze oud-leerlingen worden gevolgd, zouden we het op prijs stellen indien je de volgende vragen beantwoordt.

De gegevens zijn voor ons tevens van belang i.v.m. de voorlichtingsavond door oud-leerlingen. We zouden je erg dankbaar zijn, indien je het formulier (liefst spoedig) retourneert.

Daarnaast is het Lyceum bezig de studiekeuzebegeleiding voor leerlingen van de bovenbouw zo goed mogelijk vorm te geven. Graag willen wij je de mogelijkheid bieden om door middel van het invullen van een vragenlijst aan te geven wat je van de studiekeuzebegeleiding op het Lyceum vindt.

Bij het beantwoorden van de vragen is het van belang te weten dat de antwoorden die je geeft niet goed of fout zijn, het is jouw mening waar we in geïnteresseerd zijn. Bovendien worden je antwoorden anoniem geregistreerd.

Alvast bedankt voor je medewerking.

Naam:

Ouderlijk adres:

Postcode en plaats:

Telefoonnummer ouderlijk adres:

Kameradres:

Postcode en plaats kameradres:

Telefoonnummer kameradres

E-mailadres:

Behaald diploma:

Welke opleiding volg je?

Onderwijsinstelling:

Plaats opleiding:

Indien je geen opleiding volgt, wat doe je dan?

Is de studie die je nu volgt je eerste keuze? Ja/ Neen

Hoe ben je tot deze keuze gekomen?

Hoe bevalt je huidige studie? Slecht 1 2 3 4 5 uitstekend

Welke vakken in je vakkenpakket op het Van Maerlant blijken nu onmisbaar voor je studie?

Welke vakken had je, achteraf bekeken, in je vakkenpakket willen hebben vanwege hun belang voor je huidige opleiding?

Hoeveel studiepunten (ECTS) heb je nu?

Wanneer denk je jouw propedeuse in zijn geheel gehaald te hebben?

Veel oud-leerlingen hebben in het begin van hun nieuwe studie een paar moeilijkheden gehad. Jij misschien ook. Onze huidige leerlingen worden daar straks mogelijk óók mee geconfronteerd. Het is goed hen daar nu al op te wijzen. Daarom de volgende vragen:

A. Heb je problemen ondervonden bij het zoeken en bewonen van een kamer en het voeren van een eigen huishouding?

B. Heb je problemen ondervonden bij de voortgang van je studie? Te denken valt aan: gebrek aan zelfstandigheid, gebrek aan vaardigheden (projecten, samenwerken, plannen), gebrek aan kennis?

C. Welke adviezen (indien van toepassing) zou jij de school of de leerlingen voor de voorbereiding op hun vervolgstudie kunnen geven?

Hoe heeft het loopbaanoriëntatieprogramma op het Van Maerlant jou geholpen bij het maken van een goede studiekeuze?

Wat vond je van de begeleiding van de mentoren tijdens je studiekeuzeproces?

Wat vond je van de begeleiding van de decaan tijdens je studiekeuzeproces?

Heb je nog op- of aanmerkingen of verbetervoorstellen wat betreft het loopbaanoriënteringsprogramma op het Van Maerlant?

Zoals bekend, vindt er op het Van Maerlant elk jaar in november of december een studievoorlichtingsavond (de "tafeltjesavond") plaats, te houden door oud-leerlingen. Zou je over een of twee jaar hieraan willen meewerken, indien je hierom zou worden gevraagd? Ja /Neen

We danken je hartelijk voor het invullen van de vragenlijst. We hopen dat de informatie die we er door verkrijgen van veel nut zal zijn voor de leerlingen die nú voor hun keuze staan.

Succes met de voortgang van je studie of loopbaan.

Tot ziens en groeten, mede namens de afdeling,

H. Messing, decaan afd. havo

J. Moonen, decaan afd. vwo

Bijlage 7: eTwinning forum bericht.

Onderstaand bericht is op het forum van eTwinning gezet. eTwinning is een virtuele internetgemeenschap ('online community') voor scholen in ruim 30 Europese landen. Via www.etwinning.net vinden ze elkaar en werken ze samen met behulp van ICT. eTwinning is bedoeld voor iedereen die verbonden is aan een basisschool, een school voor voortgezet onderwijs of het vmbo.

Forumbericht:

Young people and their choice of study

I am a careers adviser at Lyceum in Eindhoven in the Netherlands. I am interested in the career orientation and guidance of young people from the age of 14 up to 18. In the Netherlands students choose for a vocational training after completing their secondary school. The school offers a number of activities to help the student with his/her choices. I would like to know how this process is organised at schools outside the Netherlands.

I have the following questions:

- Does the school have career guidance? Can you describe it?
- How do students go through this process?

Thank you for your time.

With kind regards,

Hanneke Messing

Bijlage 8A: Enquêteresultaten (in procenten) studiekeuze havo 3

59

Bijlage 8B: Enquêteresultaten (in procenten) studiekeuze havo 4

Enquête profiel havo 4									
NAAM:									
Profiel *: C&M E&M N&G N&T									
Zet een kruisje in het vakje dat je het meeste aanspreekt.									
** alleen invullen als je deze gevolgd hebt									
Ik ben tevreden met mijn gekozen profiel.									
Ik heb de goede vakken in mijn profiel gekozen.									
Ik vind dat de studieoriëntatie dag van Fontys nuttig is geweest. **									
Ik vind het bezoeken van een open dag nuttig.									
Ik ben me al aan het oriënteren op mijn studiekeuze.									
Ik ben tevreden over het aantal studieoriëntatie activiteiten.									
Ik vind dat de beroepenavond nuttig is geweest. **									
Ik vind dat de tafeltjesavond nuttig is geweest. **									
Ik vind dat de studievoorbereidingsavond op het stedelijk college nuttig is geweest. **									
Een meeloopdag volgen, helpt me bij mijn studiekeuze. **									
Vakdocenten hebben invloed op mijn studiekeuze.									
Mijn vrienden/ vriendinnen hebben invloed op de keuze.									
Ik heb met mijn ouders gesproken over mijn studiekeuze.									
Mijn ouders hebben invloed op mijn studiekeuze.									
Ik heb met de decaan gesproken over mijn studiekeuze.									
De decaan heeft invloed op mijn studiekeuze.									
Ik heb met mijn mentor gesproken over mijn studiekeuze.									
Ik kies een studie waarbij ik rekening hou met de kansen op de arbeidsmarkt.									
Ik kies een studie waarbij ik rekening hou met een eventuele vervolgopleiding.									
n.v.t.	helemaal eens	eens	eens/oneens	oneens	helemaal oneens				
1	45	32	8	10	9	6			
16	33	40	10	21	24	5			
1	20	34	24	11	9	13			
2	18	38	21	14	7	9			
1	22	23	32	16	6	6			
64	8	7	9	7	5	5			
70	3	3	10	7	6	6			
63	3	7	15	5	7	7			
81	4	4	12	8	7	7			
2	13	30	24	18	13	13			
1	18	25	22	16	16	16			
	54	20	14	7	6	6			
1	16	26	18	21	17	17			
	22	8	9	15	46	46			
1	6	13	15	24	41	41			
2	13	9	17	15	44	44			
	18	33	22	13	14	14			
	23	37	23	9	8	8			

Bijlage 8C: Enquêteresultaten (in procenten) studiekeuze havo 5

Enquête studiekeuze havo 5									
NAAM:									
Profiel *: C&M E&M N&G N&T									
studiekeuze:									
Zet een kruisje in het vakje dat je het meeste aanspreekt.									
** Alleen invullen als je deze hebt gevolgd.	n.v.t.	helemaal eens	eens	eens/oneens	oneens	helemaal oneens			
Ik ben tevreden met mijn gekozen profiel.		56	17	11	11	7	9		
Ik heb de juiste vakken gekozen in mijn profiel.		24	39	19	19	11	7		
Ik vind dat de contactdag nuttig is geweest. **	4	9	11	15	15	19	43		
Ik vind het bezoeken van open dagen nuttig.	4	33	33	17	17	6	7		
Ik vind dat de beroepenavond nuttig is geweest. **	39	7	15	20	2	2	17		
Ik vind dat de tafeltjesavond nuttig is geweest. **	37	13	7	15	13	13	15		
Ik vind dat de studievoorbereitingsavond op het stedelijk college nuttig is geweest. **	39	15	11	13	7	15	15		
Een meeloopdag volgen, helpt me bij mijn studiekeuze.	2	43	15	28	6	7			
Vakdocenten hebben invloed op mijn studiekeuze.		17	24	20	15	24			
Ik heb met mijn vrienden / vriendinnen gesproken over mijn studiekeuze.		37	39	11	4	9			
Mijn vrienden/ vriendinnen hebben invloed op mijn studiekeuze.	6	13	4	7	9	61			
Ik heb met mijn ouders gesproken over mijn studiekeuze.		59	24	2	2	13			
Mijn ouders hebben invloed op mijn studiekeuze.	2	9	9	20	19	41			
Ik heb met de decaan gesproken over mijn studiekeuze.		19	20		15	46			
De decaan heeft invloed op mijn studiekeuze.		9	13	17	9	52			
Ik heb deze studie gekozen, omdat de decaan het adviseerde.	2	9	2	6	7	74			
Ik heb met mijn mentor gesproken over mijn studiekeuze.		15	13	15	9	48			
De mentor heeft invloed op mijn studiekeuze.		9	7	11	7	65			
Ik heb deze studie gekozen, omdat mijn mentor het adviseerde.	2	11	2	4	4	78			
Ik heb bij de studiekeuze rekening gehouden met de kansen op de arbeidsmarkt.		24	19	26	11	20			
Ik heb genoeg vervolgmogelijkheden binnen mijn studiekeuze.	2	30	37	20	2	9			
Ik heb met mijn studiekeuze ook rekening gehouden met een eventuele vervolgopleiding.	4	22	17	19	11	28			

Bijlage 8D: Resultaten open vragen oud-leerlingen

Behaald diploma	Welke opleiding volg je?	Hoe ben je tot deze keuze gekomen?	cWelke adviezen (indien van toepassing) zou jij de school of de leerlingen voor de voorbereiding op hun vervolgstudie kunnen geven?	Hoe heeft het loopbaanoriëntatieprogramma op het Van Maerlant Jou geholpen bij het maken van een goede studiekeuze?	Wat vond je van de begeleiding van de mentoren tijdens de studiekeuzeproces ?	Wat vond je van de begeleiding van de decaan tijdens de studiekeuzeproces ?	Heb je nog op- of aanmerkingen of verbetervoorstellen wat betreft het loopbaanoriënteringsprogramma op het Van Maerlant?
HAVO EM	hbo-rechten	Door vanaf de 4e klas naar opendagen/meelooptdagen te gaan en veel te praten met 'volwassenen' over mijn interesses, en ook door gebeurtenissen in mijn leven die interesse naar het juridische vakgebied wekten.	Een advies voor de leerlingen: Mail een student (dat kan!) en vraag of je op een normale schooldag een keer mee mag. Opendagen zijn gewoon commerciële feestjes. Praat met volwassenen over wat je interesses zijn maar ook over wat zij hebben gestuurd en waarom ze daar toen voor gekozen hebben en wat ze zouden kiezen als ze nu opnieuw zouden mogen studeren. Een advies voor de school: laat de leerlingen 3 opleidingen kiezen waar ze moeten gaan kijken (ergens in Nederland). Een dag Nijmegen heeft geen zin als je niet in Nijmegen + de studies daar bent geïnteresseerd.	Loopbaanoriëntatieprogramma? Het van Maerlant heeft qua studiekeuze weinig tot niets geholpen.	Erg slecht. We werden achter een computer gezet, met een of ander vaag programma en omdat het moest wilde we maar in. Echt zinnige gesprekken zouden zinvoller zijn geweest.	Ok. Hij was er als ik hem nodig had, maar echt hele zinvolle informatie gaf hij me niet.	Praten, praten en praten. Des noods een vast uur in de week. Ook over studies buiten Noord-Brabant. Groeps gesprekken maar ook individuele gesprekken, dit zou wel echt door een leraar moeten worden begeleid, want voor leerlingen zijn er teveel wegen. Zij weten niet waar ze moeten beginnen.
HAVO EM	Pedagogiek	Dat is een heel verhaal, maar in het kort: ik wil graag mensen helpen en vind het leuk om met kinderen te werken. Dat werd toen de opleiding pedagogiek.	Aan school: Geef de leerlingen meer zelfstandigheid. Je huiswerk niet maken is het probleem van de leerling. Maak bijvoorbeeld de afspraak dat als het huiswerk meerdere malen niet wordt gemaakt er ook geen uitleg wordt gegeven buiten de les. Jammer dan als er een onvoldoende wordt gehaald. Op iedere vervolg opleiding interesseerd het niemand of je nu wel of niet komt en of je nu wel of niet je werk doet. Aan leerlingen: Neem je verantwoordelijkheid. Ben je het ergens niet mee eens? Regel het dan. Ga er achteraan. Ben je het ergens niet mee eens of ben je niet blij met de manier van lesgeven van een leraar en kan er niks aan veranderd worden. Jammer dan. Zet je eroverheen. Dat klinkt misschien hard. Maar op je vervolg opleiding kan dat ook het geval zijn en dan heb je gewoon pech. Om gewoon je opleiding te halen moet je je dan op andere dingen gaan richten.	Was niet nodig. Ik wist al 4 jaar welke opleiding ik wilde gaan doen.	Goed! Maar ook deze was eigenlijk niet nodig. Ik wist wat ik wilde en daar ging ik gewoon voor.	Zelfde als docent.	Ik weet nog van mijn studiejaar dat er (dacht ik tenminste) niet zo veel mensen mee gingen naar tafeltjes avonden en andere dingen om een beeld over verschillende opleidingen te krijgen. Misschien zou er nog een tafeltjes avond kunnen komen die verplicht is. Ik zou wel nog een extra tafeltjes avond doen in bijvoorbeeld februari.
HAVO NT	Bouwkunde	Wil al lang die richting in.	Leer voor dat je gaat studeren. Goed te plannen.	Voorlichtingen	Niet echt ondersteunt. Wordt alleen gevraagd hoe het ermee stond.	Heb ik zelf geen hulp aan gevraagd, dus ook geen begeleiding gehad.	In het laatste jaar meer naar het HBO structuur werken. Leren plannen, leren samenwerken, leren verslagen op te stellen, leren Googlen. Dit zijn belangrijke dingen op het HBO.
HAVO EM	Interieur Architectuur & Meubel Ontwerp	Open Dagen bezoeken en deelnemen aan MeeloopDagen.	Veel OpenDagen bezoeken en als het kan ook MeeloopDagen.	Ik wist al heel lang dat ik deze studie wilde doen, dus ik denk niet dat ik daar veel aan gehad heb.	Goed.	Heel fijn, daar heb ik heel veel goede tips van gehad.	
HAVO CM	Geen	NVT	Niet gaan werken als je van wel positieve energie houdt. Werken is voor mij een ware downer geweest. Wanneer ik na een tijdje weer een kijkje op mijn oude school neem, merk ik de enorme verschillen in sfeer en energie tussen werk en school. School vind ik echt een stuk leuker en fijner om te zijn. Helaas bestaat er nog zo iets als 'huiswerk', wat een groot deel van school verpest. Maar ja, dat is nou eenmaal de enorm zure appel waar je je tanden in moet zetten.	NVT	NVT	NVT	NVT
HAVO EM	Pabo	Doordat ik vroeger altijd al aangaf dat ik lerares wilde worden.	Zorg dat je er vanaf dag 1 voor gaat anders haal je het niet!	Ik wist mijn keuze al, dus daar had ik verder geen hulp meer bij nodig.	Zeer matig, ik had niet het idee dat zij met directe vakken kennis kwamen.	Mijn decaan heb ik gedurende mijn studiekeuze geen enkele keer gezien.	Zorg ervoor dat de leraren en de decaan veel meer betrokken zijn bij de leerlingen. Dit was voor mijn gevoel niet het geval.
HAVO EM	modemanagement	Ik ben op een voorlichtingsavond die door school georganiseerd was op deze studie gekomen. Het was precies wat ik wilde en ben toen op de open dag gaan kijken. Verder heb ik een meeloopdag gehad om beter inzicht in de studie te krijgen.	oriënteer je goed op je nieuwe studie en zoek eerst voor jezelf uit waar je kwaliteiten liggen en wat je precies graag wilt leren. ik heb veel mede studenten gezien die blindelings een studie kozen. geen van hen is ermee doorgezet en sommigen hebben zelfs al drie studies geprobeerd. het is zonde van je energie, studiefinanciering en tijd.	ik was al vanaf de derde klas overtuigd over welke studie ik wilde doen door die voorlichting. toen we in de vierde allerlei opdrachten enzovoorts moesten doen heeft dit mij dus niet geholpen omdat ik toch al wist wat ik wilde.	met vragen kon je altijd terecht, dat vond ik heel belangrijk.	mijn decaan kon mij moeilijk helpen omdat er niemand van onze school tot nu toe naar TMO was gegaan. hij had dus weinig informatie over de studie. heel jammer.	als studenten al 100 procent zeker weten wat ze willen doen moet je ze meer begeleiding geven bij het inschrijven enzoovorts.
HAVO NG	Voedingsmiddelenc hnologie	doordat banketbakker een MBO opleiding is.	leer om goed te presenteren.	niet echt. ik wilde graag MBO doen en ze zeiden mij dat ik dat niet zou gaan doen terwijl ik het echt wilde. ik heb uiteindelijk alleen voor deze opleiding gekozen om een basis te hebben. Hierna ga ik alsnog de MBO banketbakker volgen.	mijn mentor was er nogal voor dat ik geen MBO zou gaan doen en ik heb het ervaren dat mijn mentor mij een beetje uit het plan wilde praten om een MBO opleiding te gaan doen. Dit was omdat dat beneden mijn niveau zou zijn. dit maakte mij echter niets uit.	Mijn oude decaan (meneer Niessen ??) was nogal hard en heeft mij niet geholpen of begeleid. later kreeg ik een andere decaan (een mevrouw van scheikunde). deze heeft mij wel geholpen en gaf mij ook goed advies.	nee.
HAVO NT	Bouwkunde	Door om me heen te kijken naar mensen met hetzelfde beroep. Daardoor ben ik op architectuur gekomen. Daar moest ik van te voren de opleiding bouwkunde voor doen of nog 2 jaar VWO. En bouwkunde was al in die richting.	Duidelijk aangeven welke vakken je nodig hebt voor welk beroep. Dit kunnen de leerlingen bijvoorbeeld vragen aan de decaan. Dit is handig, zo kunnen ze zich extra goed voorbereiden op hun studie.	Niet veel, ik heb er namelijk niet echt veel naar gekeken.	Matig	Goed, je kon daar gewoon aankloppen als je iets wilde weten. Dat vond ik erg prettig.	ja, deze moet verbeterd worden.
HAVO CM	Studie intermezzo	Doordat ik gestopt was met mijn studie en niet meer goed wist wat ik met mezelf en mijn leven aan moest.	Ga naar het Bernard Lievegoed College en leer eerst jezelf kennen!	nvt	slecht	slecht	ja, deze moet verbeterd worden.
HAVO NG	Vrijtijdsmanagement	Ik wist al snel dat dat de studie was die ik wilde volgen, ten minste iets in die richting. Toen ben ik gaan zoeken en kwam ik op deze studie uit.	Zorg ervoor dat je je voorbereid op weinig lessen, en een grote zelfstandigheid en veel groepsgericht werken.	Het heeft totaal geen invloed gehad. Ik heb alles zelf geregeld.		Ik heb mijn decaan niet één keer gezien en heb er nooit een gesprek mee gehad, maar dat kwam waarschijnlijk omdat ik al wist wat ik wilde gaan doen.	De mentor moet betere ondersteuning en hulp geven, des noods samen met de leerling gaan kijken, en de decaan moet met iedereen, ook de mensen die het al weten, een gesprek afspreken om erover te praten.
HAVO NT	werktulbouw	techniek					

Bijlage 8E: Resultaten open vragen mentoren en vakdocenten

havo mento	klas	Ik vind dat het profielkeuze werkboek mij geholpen heeft bij de begeleiding van de profielkeuze van mijn mentorleerlingen	Ik praat wel een met (mentor)leerlingen over wat ze na het behalen van hun diploma willen gaan doen.	Ik vind het de taak van de decaan om mij (mentor)leerlingen te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding	Profielkeuze begeleiding is de taak van de mentor	Het kiezen van de vervolgopleiding is de verantwoordelijkheid van de leerling zelf	De decaan is altijd bereid te helpen	Heb je nog op- of aanmerkingen of verbetervoorstellen wat betreft het loopbaan-oriëntatieprogramma op het Van Maerlant
ja	H3A	nvt	regelmatig	helemaal mee eens	nvt	helemaal mee eens	helemaal mee eens	meer structuur
ja				deels eens/oneens als het om lastige keuzes gaat, een leerling die geen idee heeft is de tijd van de mentor te kort en de expertise ontoereikend. In de meeste gewone gevallen volstaat de mentor	nvt	mee eens. Vraag is wel of de leerling hiertoe in staat is! Rol ouders vaak onderschat	mee eens	ouders meer betrekken. Expertise decaan nodig bij "moeilijke" keuzes van leerlingen
ja	H3C	nvt	soms 3 a 4 keer per jaar, ieder mentorgesprek		nvt			meer verplicht stellen bv meeloopdagen. Meer doorlopend in de klas (door t jaar heen, zichtbaar), praktijkdrachten
nee	H4a	nvt	soms/regelmatig	deels eens/oneens	nvt	deels eens/oneens	mee eens	nee
nee		nvt	soms	mee eens	nvt	mee eens	mee eens	nee
nee		nvt	regelmatig	mee eens	nvt	helemaal mee eens, in samenspraak met zijn ouders uiteraard	helemaal mee eens, idealiter	nee
nee		nvt	soms	mee eens	nvt	deels eens/oneens	helemaal mee eens	nee
nee		nvt	soms	helemaal mee eens	nvt	deels eens/oneens	helemaal mee eens	zeggen dat ze eerst alle mogelijkheden die ze echt niet willen doorstrepen!!
ja		helemaal mee eens. Ja was een fijne handleiding om iets meer te bespreken dan alleen keuzeweb	regelmatig	nvt	deels eens/oneens ook van de decaan	deels eens/oneens ook van de ouders	helemaal mee eens	Een kalender met alle activiteiten zou fijn zijn en ouderavond profielkeuze niet op de dag voor collectief spreekuur
ja	HSB	nvt	soms	mee eens	nvt	mee eens	mee eens	ja, Leerlingen hebben nog nooit laten blijken dat ze me nodig hebben bij hun keuze voor een vervolgopleiding/loopbaan
ja	H4b	nvt	soms	deels eens/ deels oneens	nvt	helemaal mee eens	helemaal mee eens	nee
ja		deels eens/oneens Mijn ervaringen/ideeën 1. Groepsopdrachten eruit halen 2. Creatieve tekenopdrachten eruit dan blijft er een goed boekje over.	soms. Ik heb de boekjes en keuzeweb opdrachten bekeken. Als me daar iets is opgevallen heb ik dat met de leerling besproken. Anders alleen op initiatief van de leerlinge	nvt	deels eens/oneens Minstens net zo goed de taak van de ouders en de decaan. Als mentor zorg je vooral dat de leerlingen zich aan de planning houden. Inhoudelijk moeten de ouders vooral meekijken.	deels eens/oneens zie vraag 3	helemaal mee eens	ja, Misschien overwegen of de ouders toegang geven tot keuzeweb van hun zoon/dochter. Sommige leerlingen lijken de opdrachten in keuzeweb af te raffelen voor mij als mentor is het moeilijk om te beoordelen hoe ze een opdracht hebben gemaakt, ouders kunnen dit beter op waarde schatten.
ja	H4	nvt	regelmatig	mee eens	nvt	mee oneens. Leerlingen kunnen het zelf nog niet helemaal overzien. Mentor kan dan mogelijkheden laten zien.	helemaal mee eens	In havo 4 al meer begeleiding, mentor uur 1/2wk terug voor meer groepsgevoel, samenstimuleren. Of 1 uur LOB per maand. Activiteiten kalender. Oud leerlingen in de klas bij vakdocenten vertellen over hun studie.

Bijlage 8F: Resultaten open vragen ouders

1. Uw zoon/doc-ter zit in	2. Hoe vaak praat u met uw zoon/ dochter over wat hij/ zij na het behalen van het havo-diploma wil gaan doen.	3. Ik vind dat het tot de taak van de school behoort om mijn zoon/ dochter te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding.	4. Ik vind dat de school mijn zoon/ dochter goed begeleidt naar zijn/haar vervolgopleiding.	5. Ik vind dat ik voldoende informatie krijg om mijn zoon/ dochter te begeleiden naar zijn/haar vervolgopleiding.	6. Vindt u het belangrijk dat de school iets aan studiekeuze begeleiding doet?	7. Vindt u het belangrijk dat vanuit de verschillende vakken ook een beroepsperspectief geschetst wordt? Ja, vanuit het bedrijfsleven	8. Welke ondersteuning hebt u als ouder nodig om samen met uw zoon/ dochter tot een passende studiekeuze te komen? Wat ze mijn zoon de begeleiding geven die kwaliteiten zoon en interesses -> mogelijke een gesprek dat ik gehad had met de	9. Hebt u als ouder een beeld van de studiemogelijkheden die behoren bij het gekozen profiel? Ik stei kritische vragen van school, maar ook meer eigen	10. Wat zijn de verwachtingen van u als ouder/ verzorger met betrekking tot de ondersteuning van de mentor en de decan aangaande het studiekeuzeproces.	11. Welke rol speelt u als ouder/ verzorger in het studiekeuzeproces van uw zoon/ dochter.	12. Stel u mag een handleiding op stellen voor studiekeuze begeleiding, wat zou u er dan inzetten?
havo-4	bijna nooit		Ja	Geen mening	Ja	Ja	begeleiding geven die	open dagen en meeloopdagen			
havo-4	1x per maand	Ja	Geen mening	Nee	Ja	Ja	interesses -> mogelijke een gesprek dat ik	van school, maar ook meer eigen	hebben aan een gesprek mentor, ouders, zoon	nog te weinig Ook een grote rol	
havo-5	1x per week	Ja	Geen mening	Geen mening	Ja	Ja	gehad had met de	weinig	verwacht wel begeleiding en	natuurlijk, als ouder	? momenten waarop kinderen ouders en
havo-4	1x per week	Ja	Geen mening	Nee	Ja	Ja	Dank u wel voor de vraag	te weinig, en er is te	ik zou graag een keer een gespr	wij willen graag helpe	
havo-4	1x per week	Geen mening	Ja	Ja	Ja	Ja					
havo-4	1x per maand	Nee	Geen mening	Geen mening	Ja	Geen mening	open dagen en info over	ja deels, door zelf in ?		begeleidend. ze moet	? Stappen plan. Pakket, mogelijkheden, leiding willengeven ja of nee, droge of levendige stof, veel praktijk, keuzecheklist.
havo-5	1x per week	Ja	Nee	Geen mening	Ja	Ja	We zien door de bomen het bos niet. Er is een super groot aanbod.	Google is onze grote vriend en dan komen we heel wat opleidingen tegen	Begeleidend gesprek	Open dagen bezoeken samen googelen	
havo-4	1x per maand	Ja	Geen mening	Nee	Ja	Ja	Meer informatie over bep HBO opleidingen. Meer "verplicht" naar een informatie avond/ dag moeten gaan. Zowel ouders als leerlingen.	Enigzins. Meer informatie over welke beroepen bij welk profiel horen.	Dat ze de leerlingen informatie geven, en helpen om een goede keuze te maken.	Proberen om samen met mijn kind tot een goede keuze te komen. Hoewel dat op deze leeftijd niet zo makkelijk is. Pubers zijn m.i niet zo spraakzaam naar hun ouders en weten het vaak ook nog niet zo.	Ik heb geen idee.
havo-5	1x per week	Ja	Nee	Geen mening	Ja	Ja		Ja, zoeken op internet, praten met familie en vrienden	beroepskeuzetesten en de resultaten concretiseren, meer begeleiding	een sturende en begeleidende rol	open dagen bezoeken, beroepsperspectieven, beroepskeuzetesten, waarschuwen voor studies "waarmee je alle kanten op kunt"
havo-4	1x per maand	Ja	Geen mening	Nee	Ja	Nee	hoewel wij natuurlijk alles zelf op zouden kunnen zoeken zou het fijn zijn als er een soort van nieuwsbrief wordt uitgegeven met bijvoorbeeld data van open dagen, waar je eventueel een beroepskeuze test zou kunnen laten doen e.d.	Ja, hebben wij gekregen op de avonden in het Joris	regelmatig een gesprek met de leerling om de interesses en mogelijkheden te peilen	regelmatig praten over hoe hij zijn toekomst ziet, wat hij zou willen doen	? Volg je hart!!!!!! Ga eerst proberen wat je het liefste doet en laat je niet ervan af praten. Al lijkt er nu bijv. geen perspectief, waar een wil is is een weg! En je motivatie is
havo-5	1x per week	Nee	Geen mening	Geen mening	Ja	Ja	Geen, ze weet al lang wat ze wil en we hebben zelf alle informatie gevonden. Een tweede plan is wel lastig. Maar of de school daarin kan helpen, misschien?	Ja	Bij vragen meewerken antwoorden te vinden.	Een grote. Samen naar de opendagen en bespreken wat de bevindingen zijn. Helpen met aanmelden en alles voor te bereiden. De voors en tegens afwegen en de kansen bespreken, realiteit in het oog houden. Plan B in kaart brengen.	het aller belangrijkste in het leven, zeker op werkgebied. Mocht het niet lukken of kunnen dan heb je het in elk geval geprobeerd en is er geen sprake van spijt of later een ander de schuld geven dat je iets niet mocht.

Bijlage 9: Gestructureerd interview directie

Is er op het Lyceum een LOB-visie op schrift?

Nee, en het thema LOB-visie wordt tijdens het directieoverleg nauwelijks besproken.

LOB-visie volgens de directie:

De directie is er wel van doordrongen dat lob een positieve invloed kan hebben op de studiemotivatie van leerlingen. In deze context wordt LOB regelmatig genoemd, maar een concrete vorm heeft het niet. Naast het feit dat de school de verantwoordelijkheid heeft om alle leerlingen een diploma te laten behalen, is er ook de maatschappelijke verantwoordelijkheid dat leerlingen de juiste studiekeuze maken. Zodat leerlingen niet voortijdig van studie switchten of zelfs hun studie voortijdig staken. Vanuit de klankbordgroepen die dit jaar voor het eerst georganiseerd zijn, verneemt de directie dat zowel bij ouders als bij leerlingen LOB een belangrijke plaats inneemt.

LOB ideeën?

Belangrijk bij LOB is de communicatie tussen de verschillende betrokken partijen. Nu blijkt vaak dat ouders en school van elkaar niet weten welke stappen de leerling heeft ondernomen in zijn LOB-traject. Studiekeuze is namelijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid van school, ouders en leerling. Vanuit de klankbordgroepen is er een grote vraag naar een activiteitenlijst en een concreet stappenplan, zodat alle betrokken partijen weten wie, wat, wanneer in actie moet komen.

Havo 5 leerlingen hebben een druk programma, het zou een optie kunnen zijn een aantal LOB-activiteiten te verplaatsen naar havo 4. Momenteel is het LOB-programma te vrijblijvend, waardoor te weinig leerlingen actief bezig zijn met hun studiekeuze. Het idee van de havo-afdeling om in havo 4 een LOB 'vink-vak' op het rapport op te nemen lijkt de directie dan ook een goed initiatief. Leerlingen krijgen verschillende opties voorgelegd, ze kunnen daaruit 4 LOB-activiteiten kiezen. Deze activiteiten moeten voor een bepaalde periode afgerond zijn en zijn dan op het rapport zichtbaar. Voordeel van deze opzet is: leerlingen zijn actief bezig met hun loopbaan en kiezen een LOB-activiteit die bij hun interesse past, daarnaast bereik je dat ouders op deze wijze betrokken worden bij het keuzeproces van hun kind.

Het mentoraat is een stuk verbeterd, door de duidelijke taakomschrijving en de mentorenvergadering. Naast de primaire taak onderwijs geven heeft de mentor nog een groot aantal andere taken waaronder, het volgen van de studieresultaten van zijn mentorleerlingen, contact ouders, vroegtijdig signaleren van problemen en het proberen oplossen hiervan. Dit betekent dat het bespreken van de vorderingen binnen het studiekeuzeproces niet voor iedere mentor de eerste prioriteit heeft. Via de bio monitor zouden de betrokken partijen de mentoren kunnen beoordelen, om uiteindelijk tot een gezamenlijk eenduidig mentoraat te komen. Er zou per periode minimaal 1x klassikaal en 1x individueel overleg moeten zijn tussen mentor en leerling, waarbij er duidelijk ruimte is voor LOB.

Vakdocenten kunnen de leerlingen helpen bij hun studiekeuze door meer beroepsgerichte contexten aan te bieden.

Er blijken verschillende lay-outs van de profielkeuze formulieren (havo/vwo) in de school te rouleren, eenduidigheid is gewenst. Inmiddels zijn de profielkeuze formulieren van zowel havo als vwo voorzien van een eenduidige lay-out.

De eerste stappen die we als school kunnen zetten is het formuleren van een LOB-visie en –doelen. Het decanaat zou hierin het initiatief kunnen nemen.

Bijlage 10: Vakkenpakket tweede fase.

De wet heeft het volgende bepaald:

Gemeenschappelijk deel			
Nederlands Engels Maatschappijleer Lichamelijke opvoeding Culturele kunstzinnige vorming			
Profieldeel			
C&M	E&M	N&G	N&T
Geschiedenis Frans of Duits	Geschiedenis Economie Wiskunde A of B	Scheikunde Biologie Wiskunde A of B	Natuurkunde Scheikunde Wiskunde B
Keuze uit: -Aardrijkskunde -Economie -Kunstvak -Frans of Duits -Maatschappijwetenschappen -Filosofie	Keuze uit: -Frans of Duits -Aardrijkskunde -Management en Organisatie -Maatschappijwetenschappen	Keuze uit: -Natuurkunde -Aardrijkskunde -Natuur, leven Technologie	Keuze uit: -Informatica -Biologie -Natuur, leven en Technologie -Wiskunde D
Vrije deel			
Een examenvak of schooleigen vak	Een examenvak of schooleigen vak	Een examenvak of schooleigen vak	Een examenvak of schooleigen vak

Aanvulling Gemeenschappelijk deel:

De scholen hebben een geheel vrij deel, waarin zij onderdelen kunnen plaatsen die zij belangrijk vinden. Deze onderdelen vallen buiten de slaag/zak regeling. Alleen het vak levensbeschouwing / godsdienst kan meetellen in het combinatiecijfer.

Profieldeel:

In het profieldeel zijn de vakken boven de streep verplicht. Daarnaast kiest de leerling een vak dat onder de streep staat. De school hoeft niet verplicht alle vakken aan te bieden. De school kan een vak verplicht stellen, de leerling heeft dan geen keuze.

Vrije deel:

Een examenvak of een vak waarover de school geheel zelf beslist.

Het Lyceum heeft gekozen om de profielen als volgt in te richten:

Gemeenschappelijk deel			
Nederlands Engels Maatschappijleer Lichamelijke opvoeding Culturele kunstzinnige vorming Levensbeschouwing			
Profieldeel			
C&M	E&M	N&G	N&T
Geschiedenis	Geschiedenis Economie	Natuurkunde Scheikunde Biologie	Natuurkunde Scheikunde Wiskunde B
-Frans of Duits Aardrijkskunde of -Economie -Muziek/Tekenen of Frans of Duits	-Wiskunde A of B -Frans of Duits of Aardrijkskunde	-Wiskunde A of B	-Wiskunde D of Biologie
Vrije deel			
-Wiskunde A -Biologie -Muziek -Tekenen -M&O -Spaans Muziek en tekenen mogen niet samen gekozen worden	-Aardrijkskunde -Biologie -Muziek -Tekenen -M&O -Frans -Duits -Spaans	-Frans -Duits -Economie -Muziek -Tekenen -M&O -Spaans	-Frans -Duits -Economie -Muziek -Tekenen -M&O -Wiskunde D -Spaans

Het Lyceum heeft gekozen om in het profiel N&G natuurkunde verplicht te stellen zodat de havo afdeling parallel loopt met de afdeling VWO.

Bijlage 11: KeuzeWeb, de lesmethode van DeDecaan.net

In 2008 heeft DeDecaan.net de ultramoderne lesmethode **KeuzeWeb** voor het schooldecaan geïntroduceerd. De methode is volledig ontwikkeld door schooldecanen en ideaal voor studie- en beroepskeuze. Iedereen kan er meteen mee werken, zo gebruiksvriendelijk is het. KeuzeWeb is praktisch, modern, leuk, interactief en afgestemd op de wensen van decanen, mentoren, leerlingen en ouders. De decaan kan de methode direct inzetten maar het is ook mogelijk om schooleigen opdrachten toe te voegen.

KeuzeWeb biedt veel mogelijkheden

- voor de decaan, die zelf wil kunnen bepalen wat in een methode thuishoort
- voor de leerling die een eigen keuzeroute kan uitstippelen terwijl er voortdurend begeleiding mogelijk is
- KeuzeWeb kan in een gewoon klaslokaal of in de computerruimte worden gegeven
- leerlingen kunnen overal, op elk moment, individueel of samen met anderen met KeuzeWeb aan de slag

KeuzeWeb heeft verschillende programma's:

- In de **onderbouw** voor havo 3 en vwo 3.
- In de **bovenbouw** voor havo 4, 5 en vwo 4, 5 en 6.

KeuzeWeb draait op schoolportals van DeDecaan.net

Het keuzeprogramma KeuzeWeb is volledig geïntegreerd in de portals (websites) van DeDecaan.net. U kunt KeuzeWeb dus alleen gebruiken als u over een portal van DeDecaan.net beschikt.

KeuzeWeb havo 3 **Mijn cv** **Mijn portfolio**

Hanneke Messing Route: havo 3

START havo 3 →

Introductie KeuzeWeb	De website	Wat kies je?	Interesse	Kwaliteit	Waarde	Persoonlijk
november	november	november	december	december	december	december

↓

Samen eens?	De profielen	Bovenbouw	De vakken	Mijn studie	Mijn beroep	Matchen	Sectoren
februari	februari	februari	februari	februari	januari	januari	januari

↓

Beroepenav	Voorlopige profielkeuze	Gesprek decaan of mentor	Formulier profielkeuze	Definitieve profielkeuze	VAKANTIE
februari	16 februari		februari	26 april	havo 4

Dit kun je nog inplannen:

- Vaardigheden in de beroepen wereld
- Technologische opleidingen
- Gesprek decaan of mentor
- gesprekje

Bijlage 12: Gestructureerd interview orthopedagoog

Datum: 12 april 2012

Wat doe jij als orthopedagoog aan LOB aangaande zorgleerlingen?

Leerlingen met een "rugzakje" (tot 2013): met deze leerlingen wordt er samen met ouders en begeleiders gekeken naar geschikte vervolgopleidingen/vervolgtraject. Meestal gebeurt dit op aanvraag/als er behoefte aan is-> thema in handelingsplan als leerling in havo4/5 of vwo5/6 zit.

Soms is het voor een leerling beter om toch eerst een niveau lager (mbo/hbo) te starten om eerst bepaalde vaardigheden aan te leren/vrijgekomen 'reserves' in te zetten op een ander vlak (bijv. plannen en organiseren). Ik voorzie bij veel leerlingen problemen bij het samenwerken, overzien van lesperiode, gegeven vrijheid (bijv. colleges -> aanwezigheid), competentie gericht werken, reflecteren en stages. Dit bespreek ik dan wel.

Ik geef vaak informatie, bv je kunt i.v.m. de beperking een extra jaar studiefinanciering aanvragen of leerlingen met een autisme kunnen begeleid op kamers wonen als hun studie ver van huis is. Ouders en leerlingen zijn vaak niet op de hoogte.

Zorgleerlingen zonder leerling gebonden financiering krijgen op het gebied van LOB geen specifieke begeleiding.

Wie geeft aan de vervolgopleiding door dat het een aanmelding betreft van een zorgleerling?

Als zorgleerlingen zich inschrijven bij een HBO moeten zij zelf de school op de hoogte brengen van de zorg die zij nodig hebben om de opleiding met succes af te ronden. Soms neemt LGF-begeleider/ambulant begeleider/orthopedagoog persoonlijk contact op met de vervolgopleiding, om te overleggen welke zorg er geboden kan worden/welke zorg een bepaalde leerling nodig heeft. Zorgleerlingen kunnen met een coach/structurele individuele begeleiding best ver komen in het voortgezet onderwijs, maar dan moet de vervolgopleiding ook hulp kunnen bieden. Sommige leerlingen lopen in het bedrijfsleven uiteindelijk toch vast, misschien hadden we dat kunnen voorkomen als we al in een eerder stadium LOB-begeleiding hadden geboden?

Welke begeleiding krijgen zorgleerlingen op het Lyceum betreffende hun studiekeuze mogelijkheden?

Ik ben persoonlijk niet goed genoeg op de hoogte waar bv leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum de beste zorg krijgen in het mbo/hbo/wo of welke opleiding genoeg structuur biedt. Soms willen leerlingen en/of ouders niet inzien dat ze op de vervolgopleiding nog steeds extra begeleiding nodig hebben (of de opleiding van hun voorkeur niet aansluit bij de kwaliteiten van een leerling) en melden dit dan ook niet (uit angst om afgewezen te worden).

Misschien is het zinvol om aangaande zorgleerlingen al in een eerder stadium overleg te hebben met de decaan, denk aan de profielkeuze.

We zouden binnen school op de grensvlakken van de afdeling, zorg, decanaat nog veel van elkaar kunnen leren en nog beter kunnen samenwerken. Maar nog belangrijker leerlingen sneller en beter kunnen begeleiden en coachen.

Welke begeleiding zou je zorgleerlingen willen bieden?

Een stukje persoonlijke begeleiding aan alle zorgleerlingen, beginnende bij de profielkeuze. In het werkboek ook een stuk opnemen waarbij leerlingen leren hoe om te gaan met een beperking. Een voorbeeld: stel je bent dyslectisch en je wilt toch graag docent basisonderwijs worden. Hoe ga je dat aanpakken, hoe zorg je dat je deze competentie toch kunt ontwikkelen, welke extra begeleiding heb je dan nodig, etc. Met andere woorden welke mogelijkheden zijn er als je bepaalde zorg nodig hebt. Ook gericht kijken naar wat vraagt een opleiding aan competenties.

Ik zou wel graag wat professionele beroepskeuze testen willen hebben waar als resultaat uit komt: deze (zorg)leerling heeft deze interesses, vaardigheden e.d. en dat dan koppelen aan, daar past deze opleiding bij en dat is met zijn zorgbehoefte ook haalbaar. Een aantal voorbeeld opleidingen gekoppeld aan beroepen/sectoren zou leerlingen, maar ook ouders en zorg kunnen helpen bij de studiekeuze. Want kiezen zorgleerlingen wel reëel, of lopen ze later in het bedrijfsleven toch tegen de lamp. Natuurlijk ook sterk afhankelijk van de problematiek!

Het idee ligt er om in havo-4 te beginnen met 4-tal LOB-activiteiten die leerlingen naar eigen keuze kunnen kiezen. Deze komen als vink vak op het rapport. Hebben zorgleerlingen hier extra begeleiding bij nodig?

Teveel keuze vrijheden/teveel leeswerk/teveel eigen initiatief/etc. is voor sommige zorgleerlingen een probleem, misschien moet er dan toch meer structuur geboden worden. Een meer uitgestippelde pad waar ouders samen met de leerlingen een keuze uit kunnen maken. Een checklist. Activiteiten aanbieden die voor zorgleerlingen goed uitvoerbaar zijn. Een meeloopdag buiten de regio, kan voor sommige leerlingen al problemen opleveren nl. onbekende omgeving, samen met veel andere mensen etc.

Het was een constructief gesprek waarbij we beide graag willen leren van elkaars expertise en op het grensvlak van beide elkaar aanvullen, zodat we de leerling beter op weg helpen naar een passende vervolgopleiding.

Bijlage 13: Samenvatting logboek

2011

- Oktober: Literatuur verzamelt en begonnen met oriënterend lezen.
- November: Voorlopig startplan gemaakt en onderzoeksvraag geformuleerd.
- 22 november: LOL bijeenkomst en bespreking startplan.
- Week 47-48: Veel gelezen en startplan aangepast. Capita Selecta voorbereid en werkvormen ontwikkeld.
- 6 december: Presentatie Capita Selecta
- 13 december: LOL bijeenkomst en bespreking hoofdstuk 1 inleiding en probleemstelling.
- Week 51-52: Methodes bestudeert, feedback op hoofdstuk 1 verwerkt. Herschrijven probleemstelling, vraagstelling en deelvragen. Gesprek met de rector en een gesprek met de conrector bovenbouw

2012

- Week 1: Hoofdstuk 2 geschreven.
- 10 januari: LOL bijeenkomst en bespreking hoofdstuk 2 theoretische onderbouwing.
- Week 2: Gesprek conrector bovenbouw en decaan vwo. Gesprek afdelingsleider havo.
- Week 3-5: Leerlingen en mentoren enquête vragen gemaakt, digitale enquête oud-leerlingen en ouders gemaakt, feedback hoofdstuk 2 verwerkt en hoofdstuk 3 geschreven.
- 7 februari: LOL bijeenkomst en bespreking enquêtes.
- 16 februari: Naar Lezing geweest van Tom Luken (Loopbaanexpert) over 'Uw kind helpen kiezen'
- Week 7-8 Enquêtes aangepast en digitale enquêtes oud-leerlingen/ouders/scholen buitenland via de mail uitgenodigd deel te nemen.
- Week 9-10: Alle 3, 4 en 5 havo klassen bezocht en enquêtes afgenomen en de gegevens digitaal verwerkt. Mentoren/vakdocenten gevraagd deel te nemen aan de enquête. Gesprek havo-afdeling.
- 13 maart: LOL bijeenkomst en bespreking hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie.
- Week 11-12: Data-analyse
- 27 maart: LOL bijeenkomst en bespreking data verzameling.
- Week 13-14: Feedback LOL bijeenkomst verwerkt
- Week 15-16: Gesprek orthopedagoog en een gesprek met een loopbaanbegeleider van Fontys. Hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5 geschreven
- 24 april: LOL bijeenkomst, bespreking hoofdstuk 4 onderzoeksresultaten en hoofdstuk 5 conclusies.
- Week 18-19 Hoofdstuk 5 en 6 afgerond en de samenvatting geschreven. Laatste versie voor feedback opgestuurd.
- 15 mei: LOL bijeenkomst, Bespreking eerste concept verslag.
- Week 20-21: Feedback verwerkt, laatste doorloop en 'puntjes op de i' gezet.
- 29 mei: Inleveren onderzoek
- 19 juni: Presentatie onderzoek aan medestudenten
- 26 juni: Afsluitend gesprek Kara Vloet